

A magyar agrárpolitika 60 éve (1945-2005)

(OTKA /2006-2010/ K 63 300 téma zárójelentése)

Mire vállalkoztam?

Ez a kutatás áttekinti a hazai agrárpolitika 60 évét. A pozitív és negatív tapasztalatok egyaránt szolgáltathatnak támpontokat a hogyan tovább kérdéseihez.

A kutatás döntően alapkutatás jellegű. Módszertani szempontból jellemzői:

1. Hosszú idősorok összegyűjtése, egyéb statisztikai adatok kimunkálása.
2. Nemzetközi kitekintésben lemérni a hazai agrárpolitika teljesítményét.
3. Az 1989. utáni agrárátalakulás tapasztalatainak feldolgozása. Interjú készítés gyakorlati szakemberekkel.
4. Üzenetek a hogyan továbbra

A kutatás exponálni fogja a magyar agrárpolitika nagy cikk-cakkjait, váratlan és „forradalmi” fordulatait, a folyamatokat a maguk ellentmondásaiban. A 2000. évi Census fényében, majd az azt követő évek adatainak birtokában mélyebben értékelhető az 1989 utáni privatizáció hatása a mezőgazdaság versenyképességére. Az 1990 utáni történések elemzése már közvetlenül elvezet napjaink agrárpolitikai problémáihoz.

Ez a mostani OTKA kutatás nagyon nem átfogó jellegű, csupán az 1945-2005 közötti agrárátalakulás néhány nagy problémájára és eredményére kíván rámutatni és ezzel összefüggésben a XXI. századi magyar mezőgazdaság jövőképeinek kialakításához kíván szerény adalékokkal szolgálni. Csak ennyit és nem többet. A 60 éven belül különösen izgalmas az 1990 utáni 20 év. Egyre inkább aktuálissá, illetve lehetővé válik ezen időszak agrárátalakításának tudományos értékelése. Számos elgondolkodtató jellemzője van az eltelt 6 évtizednek, azon belül az utolsó közel két évtizednek. Az eredmények és a problémák fényében talán ma már bátrabban vállalkozhatunk néhány válasz, illetve ajánlás megfogalmazására.

Vessünk fel csupán villanásszerűen néhányat. Helyesnek mondható-e a vegyes tulajdonra épülő mezőgazdaságot kizárólagosan privát tulajdonra helyezni? Milyen tartalmi árnyalatai, variációi vannak a privatizációnak?

Mi a helyzet a „full time” családi gazdaságokkal? Mivel indokolható ezek térhódításának forszírozása? Milyen lépéseket kellene megfontolni a jövőben?

A zárójelentésben csupán a legfőbb gondolatokat kísérelem meg összesűríteni. Teszem ezt kettős nézőpontból. Egyrészt felülnézetből, másrészt alulnézetből.

A magyar agrárpolitika felülnézetből

1. Földtulajdon és földhasználat

A magyar agrárpolitika 60 évének egyik sarkalatos jellemzője, hogy több alkalommal is nagy elánnal nekilátott a földtulajdon, illetve a földhasználati viszonyok gyökeres átalakításának, tovább fejlesztésének, illetve összezavarásának. Az első általános jellemvonás tehát a **cikk-cakkos agrárpolitika**.

A kérdéses 60 évben ez legalább 4 esetben fordult elő.

- 1945-47 földreform. Ennek keretében földosztást rendeltek el, aminek végrehajtásához állami földalapot hoztak létre. Ebbe az alapba került végülis összesen 6,6 millió katasztrális hold. A földeket mintegy 650 000 igénylő között osztották fel és az átlagos juttatás 5,1 kh volt. Ez a földosztás felszámolta a nagybirtokrendszert és megszüntette a nagy- és középgazdaságok gazdasági hatalmát Magyarországon. Helyébe az egyéni munkán alapuló családi gazdaságokat tette. Ezek a kisgazdaságok, illetve azok többsége önellátásra termelt. Ez a földosztás elősegítette a későbbi kollektivizálás megvalósítását. A változásokról összefoglalóan tájékoztat a következő táblázat.

A földtulajdon megoszlása birtoknagyság szerint az 1945-ös földreform előtt és után

Birtok- csoportok (kat. hold)	Birtokok a földreform							
	előtt				után			
	szám	%	terület	%	szám	%	terület	%
0-5	1 179 466	73	1 623 493	12,9	1 403 515	68,5	2 866 215	22,5
5-10	203 397	12,6	1 469 421	11,7	387 312	18,9	3 382 019	26,5
10-20	142 811	8,8	2 005 506	15,9	174 205	8,5	2 769 647	21,7
20-50	70 730	4,4	2 071 336	16,5	68 385	3,3	2 261 748	17,8
50-100	12 466	0,8	838 310	6,7	12 212	0,6	1 104 791	8,6
100-200	3 779	0,2	520 144	4,1	2 986	0,2	368 180	2,9
1000-3000	553	0	898 566	7,2				
3000-	203	0	1 859 912	14,8				
Összesen	1 616 522	100	10 575 972	100	2 048 636	100	12 758 270	100

Forrás: Szakácsi Sándor: Földosztástól a kollektivizálásig 1945-1956. In: A magyar agrártársadalom a jobbágyság felszabadításától napjainkig. Szerk.: Gunst Péter. Napvilág Kiadó, Budapest, 1998.

- 1959-62 kollektivizálás. A földosztás után rövidesen megkezdődött a termelőszövetkezetek erőszakos szervezése. Az 1958-ig terjedő szakasz kudarcaival nem foglalkozunk. A tömeges kollektivizálás 1959-62 között történt meg. A bekényszerített földek magántulajdonban maradtak és a szövetkezeti közös gazdaságok földjára adókat fizettek a tagoknak. Ezen kívül a tagok háztáji gazdaságot kaptak, amelyet egyénileg műveltek. Ehhez sok helyen a közös gazdaság jelentős támogatást is adott. Fontos megemlíteni, hogy a tsz tagságra kiterjesztették a nyugdíjjogosultságot és a társadalombiztosítást is. A tömeges kollektivizálás meghozta a párt által óhajtott eredményeket. A tsz. Tagság száma 1,2 millió fő lett, a művelt terület 93 %-a pedig az állami-, illetve a szövetkezeti szektorba került. Látni kell azonban, hogy a bekényszerített földekre a termelőszövetkezeteknek „tulajdonjogi jellegű földhasználati joga” keletkezett, míg a tag magántulajdona átalakult részaránytulajdonná...
- 1967 IV. törvény: szövetkezeti földtulajdon. 1967-ben a III. törvény (MgTsz. Törvény) a termelőszövetkezetet úgy definiálta, hogy a tagok önkéntes személyi és vagyoni társulásán és a közösben végzett személyes munkán alapuló szocialista mezőgazdasági nagyüzem. Az 1967. évi IV. törvény pedig továbbfejlesztette a szövetkezetekben a földtulajdont és a földhasználatot. Ez a törvény létrehozta a termelőszövetkezeti földtulajdont. A termelőszövetkezet

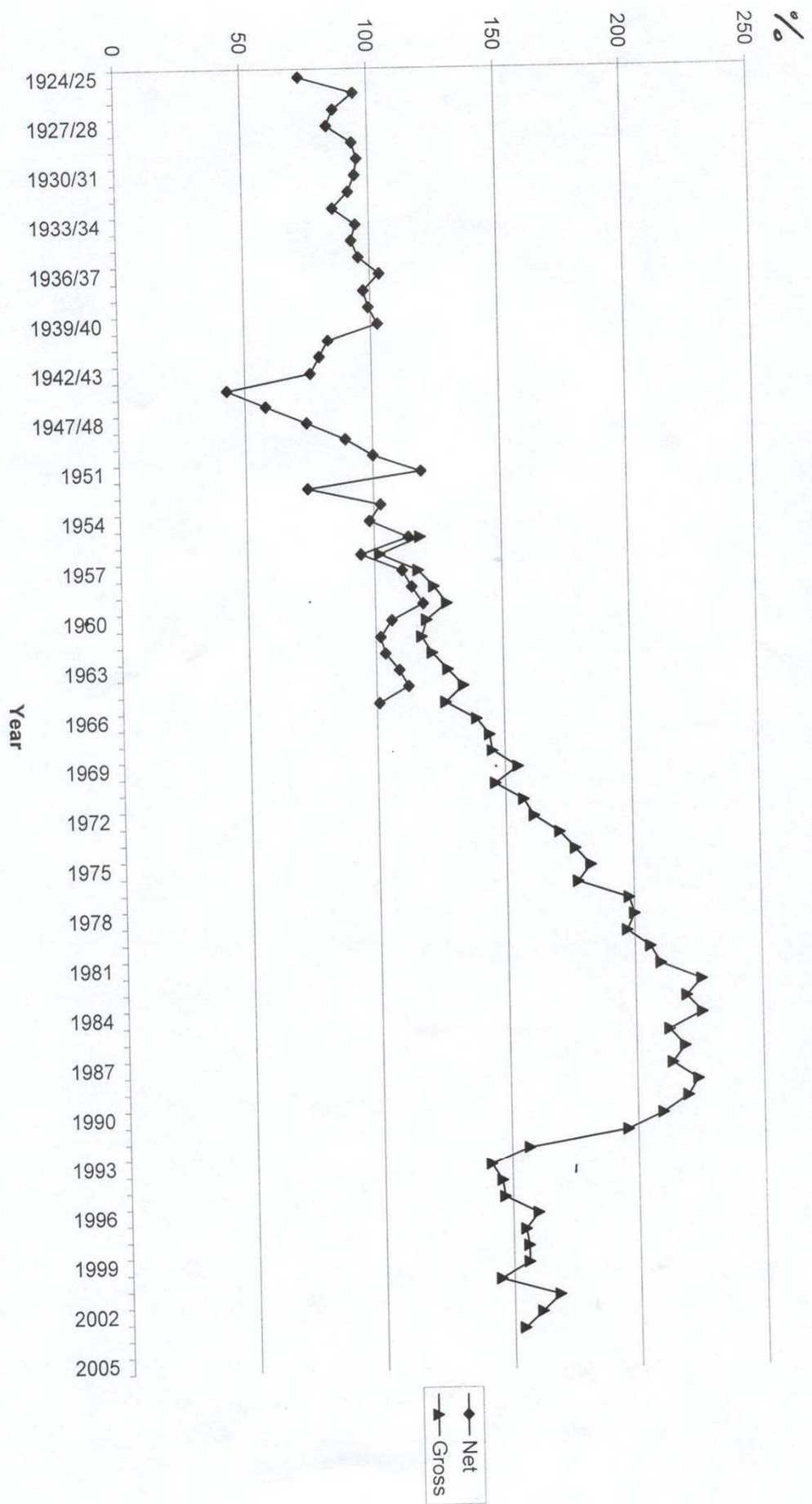
különböző jogcímenek szerzett földtulajdon. Ezek között a legfontosabb a megváltás volt. Ez a törvény bevezette a személyi földtulajdon jogintézményét is. A szövetkezeti földtulajdon megteremtése lehetővé tette az állami földek egy részének szövetkezeti tulajdonba való kerülését, valamint a szövetkezeti tulajdonnak az állami tulajdonnal való egyenjogúsítását. Mindezzel a szövetkezetek a korábbinál nagyobb jogi és gazdasági függetlenséghez jutottak és dinamikus fejlődésbe kezdtek.

- 1991 XXV. Törvény: felszámolta a szövetkezeti tulajdon –magántulajdon szentsége mellett tört lándzsát. A dekollektivizálás a mai napig ható súlyos problémákat hozott létre. Az egyik, nagyon sok új földtulajdonos jött létre, több százezer kis méretű gazdaság, valamint sok kívülálló, a mezőgazdasággal közvetlenül nem foglalkozó vagy nem élethivatásszerűen foglalkozó emberek tulajdonába került a föld. Az is az igazsághoz tartozik, hogy megkezdődött egy új földbirtokos réteg kialakulása Magyarországon.....stb

2. Az output alakulása 80 év alatt

A magyar mezőgazdaság 80 év alatti outputjának alakulását bemutató grafikon élesen jelzi az agrárfejlődésben kirajzolódó periódusokat. Ezek közül kiemelem az 1941-45 közötti II. világháború időszakát és az 1990-es évtizedet, azon belül is annak első felét, valamint az 1965-1984 közötti nagy 20 évet. Természetesen sokkal több periódus is van, de ezekkel nem foglalkozom vagy szinte nem foglalkozom. Nem foglalkozom a II. világháború periódusával sem. /Lásd az 1.sz grafikont/

Gross production of agriculture 1924-2005

3. A magyar agrármodell

A grafikon élesen jelzi az 1965-1984 közötti nagy 20 évet. Ez a bemutatott 8 évtized legsikeresebb periódusa. A konkrétabb növekedési adatok a következők:

A mezőgazdasági termékek termelésének növekedése	%
<u>1966-70</u> 1961-65	3,0
<u>1971-75</u> 1966-70	3,4
<u>1976-80</u> 1971-75	2,8
<u>1981-85</u> 1976-80	1,7
<u>1986-90</u> 1981-85	0,0
<u>1991-95</u> 1986-90	6,2
<u>1996-00</u> 1991-95	-0,7
<u>2001-05</u> 1996-00	1,6

Forrás: A KSH idősorai alapján a szerző számítása

A táblázat adatai jelzik, hogy a nagy 20 év első 15 évében az évi átlagos növekedés a magyar mezőgazdaságban 3 % körüli nagyságrendet tett ki. Ez a szám nemzetközi kitekintésben is igen magasnak mondható. Az 1980-as évek első felében már lassulni kezdett a növekedés. A 20 év egészét nézve megállapítható, hogy a növekedés fő hordozója a búza+kukorica+sertés+baromfi négyesfogát volt. A növekedés involválásában több tényező játszott szerepet, közülük a következőket említem:

- 1956-ban a kötelező beszolgáltatási rendszer eltörlése;
- az 1960-as évektől egy új típusú árrendszer kidolgozása és bevezetése;
- 1967-ben a szövetkezeti földtulajdon létrehozása és ezáltal a magyar mezőgazdaság vegyes tulajdonviszonyokra való alapozása;
- az 1967. évi országgyűlés, amely a piactermelő háztáji gazdálkodást elismertette a politikával;
- az 1967. évi országgyűlés a a termelőszövetkezetekben és az állami gazdaságokban a kiegészítő tevékenység (melléküzemág) kapuinak szélesre nyitásával. Ez utóbbi hozzájárult ahhoz, hogy a mezőgazdasági nagyvállalatok hárompólusu tevékenységi körben tevékenykedjenek és így sebezhetőségi ablakuk összezsugorodott. Ennek számszaki jellemzésére álljon itt a következő táblázat

A bruttó termelés szerkezete a mezőgazdasági nagyüzemekben

%	Állami gazdaságok 1965	Termelő szövetkezetek 1964	Állami gazdaságok 1985	Termelő szövetkezetek 1985
Növény- termesztés	46,4	61,9	18,6	33,9
Állat- tenyésztés	36,2	27,0	26,2	23,6
Egyéb alap- tevékenység	3,3	0,9	17,6	8,0
Nem mező- gazdasági tevékenység	14,1	10,2	37,6	34,5
Bruttó termelés	100	100	100	100

Ennek a periódusnak van elgondolkodtató jellemzője a beruházások hatékonyságára vonatkozóan is. Lásd a következő táblát.

A mezőgazdasági beruházások hatékonysága 1955-2004 között

	Bruttó termelés	Beruházás	Termelés változás	100 Ft beruházásra jutó termelési növekmény
	1955 évi áron			Ft
	millió Ft			
1955-1959	196 844	11 305	-	-
1960-1964	209 528	21 162	12 684	59,9
1965-1969	237 798	30 960	28 270	91,3
1970-1974	272 919	48 921	35 121	71,8
1975-1979	325 926	68 221	53 008	77,7
1980-1984	368 744	67 278	42 817	63,6
1985-1989	371 451	63 061	2 708	4,3
1990-1994	300 414	52 691	-71 037	-134,8
1995-1999	263 733	61 324	-36 681	-59,8
2000-2004	269 389	86 132	5 656	6,6

Forrás: A KSH adatai alapján a szerző becslése

A magyar mezőgazdaságban 1965-69 között voltak a beruházások a leghatékonyabbak. A hosszú távú idősorok elemzésének ez az egyik tanúsága. Növekedésbe lendült már az ágazat és a közgazdaságtudomány forrongott, pezsgésben volt. 1967-ben létrehozták az agribusiness szemléletű Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztériumot. Megszületett az új gazdasági mechanizmus koncepciója és megkezdődött a bevezetése. Mind mind nagyhorderejű dolgok. Az 1967. évi országgyűlés eredményei gyorsan átültetésre kerültek a gyakorlatba. A

termelési rendszerek importja és elterjedése az 1970-es évek elejétől a nagy 20 évben szintén jelentősen növelte a beruházások hatékonyságát.

4. Az 1989 utáni rendszerváltás

Az 1991. évi új agrárpolitika jelentős változásokat indított el a magyar mezőgazdaságban. A termelőszövetkezeteket és az állami gazdaságokat szinte teljes egészében halálra ítélte. A vegyes tulajdonviszonyokra épülő mezőgazdaságot megszüntette és lényegében véve a privát tulajdon kizárólagosságát hirdette meg. A családi gazdaságok visszaállítását, illetve létrehozását tűzte ki célul.

1989 után a gazdasági növekedés nem várt módon, drasztikusan visszaesett.

Az 1990-es évtizedben bekövetkezett visszaesés – 1991-95 között évi átlagban -6,2 %, 1996-2000 között -0,7 % - azt jelenti hogy a magyar mezőgazdaság több évtizedes történelmében csak a II.világháború alatti összeomlással vethető össze.

Hatalmas zűrzavarra utal, hogy az 1990-es évtizedben a mezőgazdasági beruházásoknak negatív hozadéka volt. Ez a közgazdaságtanilag nehezen értelmezhető negatív hozadék a forradalmi hevületű, lendületű átalakítással hozható kapcsolatba, melynek során sokmilliárd forint értékű kapacitás esett ki a termelésből. A családi farmok felé való visszafordulás többszázezer új gazdaság létrejöttét jelentette, illetve jelenti. Ezeknek a gazdaságoknak a jelentős része nem felelt meg, illetve nem felel meg a méretökönómia követelményeinek.

Néhány EU tagország farmszerkezete a termelési érték nagysága szerint, 2003-ban %

Termelési érték	Magyarország	Dánia	Belgium	Finnország
750 ezer forint alatt	79,2		4,2	1,0
750 ezer - 1,5 millió forint	8,9		4,5	7,1
1,5 - 3 millió forint	5,6	5,4	6,5	13,1
3 - 6 millió forint	3,2	14,6	9,1	17,2
6 - 12 millió forint	1,6	17,3	10,0	18,1
12 - 30 millió forint	0,9	20,5	16,7	27,2
30 - 75 millió forint	0,4	17,7	29,5	14,5
75 millió forint felett	0,2	24,5	19,5	1,8
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0
A gazdaságok száma (ezer db)	733,5	48,6	55,0	75,0

*Forrás: EUROSTAT (2004): Statistics in focus. Agriculture and fisheries. 33/2004 sz.
Takács József: A magyar mezőgazdaság főbb jellemzői ... Statisztikai Szemle. 2005. 8. sz.*

A magyar mezőgazdaságban több mint 733 ezer farmháztartás volt 2003 évben. Ezek 88 %-a olyan alacsony termelési értéket produkált, hogy a dán mezőgazdaságban ebben a két kategóriában egyáltalán nem létezik farmháztartás. Finnországban is, Belgiumban is az összes farmháztartások kb 8 %-a tartozik ebbe az alacsony termelési értékű kategóriába. Valószínűsíthető, hogy ez a farmszerkezet hosszútávon is versenyképtelen.

Az 1989 utáni agrárátalakulás drasztikus változásokat hozott a magyar mezőgazdaság történetében. Közel 20 évvel az események kezdete után egyre jobban kirajzolódnak az átalakulás problémái. Jelenleg is a bruttó termelés színvonala jelentősen elmarad az 1986-1990 közötti időszak termelési szintjétől. 2005. évi adatok szerint az 1 ha-ra jutó termelési érték a magyar mezőgazdaságban kevesebb mint 50 %-a az EU-15 színvonalának.

Az 1990-es évtizedben az ágazat jövedelem termelő képessége visszaesett.

Ami a magyar mezőgazdaság EU csatlakozását illeti, azt egyetlen szóval *ellentmondásosnak* kell minősíteni. A szocializmus idejében az ettől várt nagy „boom” elmaradt, az 1990-es évtized első felében inkább egy valamiféle „doom” jött helyette, ami részben az évtized egészére is igaz. A magyar csatlakozásnak – a régió több más országához hasonlóan – egyik sajátos jellemzője, hogy összekapcsolódott a rendszerváltással. További jellemzője, hogy az 1965 után kifejlesztett, sajátos vonásokkal rendelkező magyar agrármodellből kellett kiindulnia. Az új agrárpolitika lánzsát tört a privát tulajdon kizárólagossága mellett, és teljesen lemondott az állami gazdaságok és a mezőgazdasági szövetkezetek szektoráról. Ennek a két alaptételnek a helyességét az 1991 utáni 20 év történései – nézetem szerint – nem igazolták, de egyaránt vannak biztató és elszomorító jelek. Ma a magyar mezőgazdaság „zászlóshajók” nélkül működik.

Külföldi szakértők idejekorán jelezték, hogy a privatizációt régióink több országában, így a magyar gyakorlatban is, leegyszerűsített értelmezésben hajtják – és ma már tudjuk: hajtották – végre. A privatizáció 15-féle variációja, árnyalata közül csupán egyre alapoztak, nevezetesen az állami- és a szövetkezeti tulajdon magántulajdonba való adására.

Nem ösztönözték megfelelően az agribusiness-keretű privatizációt, azaz a mezőgazdasági tőke élelmiszeriparba és élelmiszer-kereskedelembé, illetve az élelmiszeripari tőke mezőgazdaságba történő behatolását.

A mezőgazdasági termelés volumenében az 1986–1990 és az 1996–2000 közötti évtizedben mintegy 30%-os visszaesés, piacvesztés következett be, amelyet a magyar agrártörténelem horizontján nézve csak a II. világháború időszakában elszenvedett veszteségekhez lehet hasonlítani.

Az erőltetett privatizációval az átlagméret 2005-ben 8-9 ha lett a magyar mezőgazdaságban, ami hasonló mint Lengyelországban és kevesebb mint 50 %-a az EU-15 országaiban lévő nagyságnak. A másfél évtized alatt végbement centralizáció és koncentráció után is 2005-ben a családi farmok átlagmérete csak közel 3,5 ha volt. Ha csupán az 1 ha és afeletti gazdaságokat nézzük, akkor az átlagméret meghaladja a 11 ha-t. Ez a méret kísértetiesen hasonlít az 1968. évi Mansholt Tervben, az EGK 6 tagországára kimutatott 11 ha-hoz. Lásd részletesebben a következő táblázatban.

Egy gazdaságra jutó átlagos termőterület 2005

Megnevezés	Termőterület nagyságkategóriája, hektár		
	egy hektárnál kisebb	egy hektár és nagyobb	összesen
Összes gazdaság			
1 gazdaságra jutó terület, hektár	0,24	28,64	8,57
Gazdasági szervezetek			
1 gazdaságra jutó terület, hektár	0,99	503,46	485,66
Egyéni gazdaságok			
1 gazdaságra jutó terület, hektár	0,24	11,43	3,44

Forrás: A szerző számításai a KSH adataiból

A családi gazdaságok átlagmérete 2005-ben 3,4 ha volt Magyarországon. Ha csupán az 1ha vagy afeletti gazdaságokat vesszük figyelembe, tehát kihagyjuk a számításból az 1 ha alatti, közel 471 ezer családi gazdaságot, akkor az átlagméret 11,4 ha-ra emelkedik. A gazdasági szervezetek, társas vállalkozások 485 ha-os átlagmérete viszi fel 8-9 ha-ra a mezőgazdaság szintjén a farmok átlagméretét. Mit jelent ez a 8-9 ha-os átlagméret nemzetközi kitekintésben?

5. Nemzetközi kitekintések

Ami a nemzetközi összefüggéseket illeti, ezek közül megemlítem **Kínát**, ahol az agrárpolitika az 1970-es és 1980-as években kiemelkedő figyelmet szentelt a magyar agrármodell tanulmányozásának. Úgy vélem, hogy a mezőgazdasági nagyüzemekben főleg 1967 után kibontakozó melléküzemágaknak, kiegészítő tevékenységeknek a tapasztalatait ott náluk közvetlenül felhasználták. Fájdalmas volt szembesülnöm azzal a ténnyel, hogy a XXI. század I. évtizedében a kínai agrárpolitika érdeklődése milyen drasztikusan lanyhult Magyarország irányában.

Japán mezőgazdaság kétségkívül családi farmokra épült, de állandó jelleggel érik a kritikák illetve napvilágot látnak különféle javaslatok a versenyképesség javítására. Ezek egyik célpontja az átlagméret. (A háború utáni 0,8 ha/farm átlagméretről sikerült 1,6 ha-ra növelni az átlagméretet 2005-ig). Ilyen javaslat csoportba tartozik például a csoportos gazdálkodás a group farming, a különféle társulások, társas-vállalkozások propagálása. Ezek egyike a szövetkezet. Japánban fejlett szövetkezeti hálózat van, de nem a termelési szinten. A japán szövetkezeteknek nem termelési, hanem értékesítési, beszerzési, különféle szolgáltatási tevékenységi funkciói vannak.

Számunkra talán nem érdekesség nélküli, hogyha utalok **Ogura Takekazu** japán agrárpolitikus véleményére, néhány javaslatára. Ezek közé tartozik, hogy a társasvállalkozásokon belül nagyon **ajánlja a termelőszövetkezeteknek a megalapítását, létrehozását, mégpedig önkéntességi alapon.** Az agrárpolitikának nagyobb figyelmet kellene szentelnie ilyen szervezetek és más, társas vállalkozási formák létrehozására ill. fejlődésének a bátorítására. Ez az egyik, számunkra nagyon érdekes ajánlás Ogura Takekazutól. A másik, számunkra különösen fontos következtetése, hogy **az agrárkérdések, problémák nem oldalhatók meg csak a privát földtulajdon keretein belül.** A privát földtulajdon alternatívája a szocializált vagy közösségi földtulajdon. Ennek számos válfaja van a világban. Ezen az úton valószínűleg a problémát csökkenteni lehetne a japán mezőgazdaságban.

Ogura Takekazu világosan látta és felvetette, hogy a háború utáni agrárpolitika azon fundamentális alapelve, hogy a földtulajdonos legyen a föld művelője, ahogy ő mondja, (owner operator system), felülvizsgálatra szorul. Úgy tűnik a múlt század utolsó évtizedeiben elhalványodik már ez és a módosulás kezdetét vette, amit nyilvánvalóan tovább kell vinni a XXI. században. A tulajdonos által művelt kisméretű farmok újjászervezésére van szükség, mert a méretökönómia követelményei ezt igénylik. Két fő megoldás van, az egyik az egyéni családi gazdaságok méretének a növelése, a másik a társas vállalkozások, közöttük a termelőszövetkezetek létrehozása, illetve súlyának növelése. Azt is írja, hogy az új termelőszövetkezeteket legalizálni kell a szövetkezeti törvényben. Ez lehet a megoldás egyik útja.

Megjegyzem, hogy 1995-ben az MTA Közgazdaságtudományi Intézet keretében tartott „Japán-magyar agrárközgazdasági konferencián” Tsuboi Nobuhiro professzor a családi gazdálkodás problémáival foglalkozott és a családi farmok modelljének, mint vállalkozási formának a kimerüléséről beszélt. Úgy látta, hogy fokozatosan váltani kell, a vállalkozási struktúrát fel kell frissíteni, új elemekkel kell gazdagítani.

Az **Európai Gazdasági Közösség** első agrárfőbiztosa a holland Mansholt Sicco volt. Az ő feladata volt a Közös Agrárpolitika (KAP) első verziójának a kidolgozása, amely az 1960-as évtized első felében meg is történt. Mansholt Sicco az 1968-ban vitára bocsájtott híres Mansholt Tervben már világosan látta a KAP számos problémáját és egy átfogó reformcsomagot fogalmazott meg. Ennek csupán egyik eleme volt az EGK mezőgazdaság méretökönómiai jellemzőinek a javítása. Közösségben az átlagos farmméret akkortájt nem volt több mint 11 hektár. (5. táblázat)

A farmok átlagos mérete az EGK országaiban

Ország	Év	Átlagos farmméret	
		Terület (ha)	EGK=100
Németország	1967	10,6	96
Franciaország	1963	17,8	162
Olaszország	1961	6,8	62
Hollandia	1966	11,0	100
Belgium	1967	10,5	95
Luxemburg	1967	16,9	154
EGK		11,0	100

Forrás: Memorandum (1968)

Az egész Közösségben csupán kb. 170 ezer farm létezett több mint 50 hektárnyi mezőgazdasági területtel, ami csupán 3%-a az 1 ha feletti területű farmoknak. Ezzel szemben az összes farmháztartásnak 2/3-a kevesebb mint 10 ha mezőgazdasági területtel rendelkezett.

A méretökönómia problémája élesen jelentkezett a tej- és tejterméktermelésben is. A Közösségben valamivel több mint 4 millió tejtermelő farmer élt, és közülük csupán 75 000 olyan farmer volt, aki több mint 20 tehenet tartott. A tejtermelő farmerek 80%-a kevesebb mint 10 tehénnel rendelkezett. Ez is utal a méretprobléma súlyos voltára.

Nagyon tanulságos számunkra a Mac-Sharry reformcsomag elemzése is az Európai Közösség gabonatermeléséről az 1990–'91-es gazdasági évben. A gabonafélék átlagterülete kb. 8 ha volt egy farmerháztartásban. A gabonatermelők túlnyomó többsége (88%-a) csak 20 ha alatti területen termelt gabonát.

Mansholt Sicco azon véleményének adott hangot, hogy az 1960-as évek közepén, az akkori technikai színvonalon egy farmcsalád a 11 hektárral szemben, 40 ha szántóterületet lett volna képes versenyképesen megművelni...

Kérdezem én saját magunktól: **szabad olyan privatizációt végrehajtani a XX. század végén, amelynek eredményeképpen 8-9 ha lesz az átlagméret a magyar mezőgazdaságban, valamint valamivel több mint 11 ha az 1 ha feletti családi farmok szektorában?**

6. Néhány üzenet az agrárpolitikának

1989 után elment mellettünk a világ. Miközben a világ mezőgazdasága jelentősen növekedett, addig a magyar és néhány más Közép és Kelet Európai ország mezőgazdasága jelentősen visszaesett és termelési színvonaluk ma sem éri el az 1986-90 közötti termelési szint nagyságát. A jövő magyar agrárpolitikájában nem kerülhető meg a növekedés kérdése. A hazai agrárpotenciál alacsony szinten van kihasználva. **A 0 pont elérése megkerülhetetlen, de nem könnyen teljesíthető célkitűzés.**

Stratégiai fontosságú kérdés áll az európai agrárpolitikusok előtt. A XX. században általános felfogás volt, hogy a nyugat-európai mezőgazdaságokat a családi farmokra kell építeni. Mi a helyzet azonban a XXI. században? Érvényes-e ez a tétel? **A kor technikai színvonala nem lépett-e túl a családi farmok keretein??** Több jel arra mutat, hogy igen. Az elmúlt közel két évtized polarizációja azt sejteti, hogy az egyik oldalon formálódik a nagybirtokosok rétege, a másik oldalon pedig a zsellérek, bérmunkások, munkanélküliek, a túlélésért harcoló kisvállalkozók serege. Ismétlem, Magyarországon reális célkitűzés a „0” pont, azaz az 1986-90 közötti termelési szint elérése, mivel jelenleg is – ehhez képest - a negatív mezőben vagyunk.

A rendszerváltás agrárpolitikája lényegében véve halálra ítélte az összes termelőszövetkezetet és állami gazdaságot. Csak a privát tulajdont ismeri el. A szocializmusban a magyar agrármodell vegyes (állami-, magán- és szövetkezeti) tulajdonviszonyokra épült. Nagy a kontraszt a magyar mezőgazdaság 1989 utáni és 1965-1984 közötti 20 éve között, mégpedig a fejlődésre vonatkozóan. Ezért nálunk különösen élesen vetődik fel a kérdés: **helyes-e a mezőgazdaságot csak privát tulajdonra alapozni?**

Az 1989 utáni privatizáció egysíkú volt és több évtizedre szóló méretökönómiai problémákat hozott létre. Az európai és a japán mezőgazdaság tapasztalatai azt

mutatják, hogy ebben a kérdésben csak nehezen lehet előrehaladni. A magyar agrárpolitika számára fontos kérdés: hogyan lehetne a centralizációt és a koncentrációt a hazai mezőgazdaságban felgyorsítani?

Nagyon elgondolkodtató, visszataszító a tulajdon kezelése a magyar agrárpolitikában. A vizsgált 60 év alatt négy alkalommal változtatták meg drasztikusan a tulajdon koncepciót. Ebből három alkalommal forradalmi lendülettel. Csak az 1967.évi IV törvény kivétel ez alól. Fájdalmasan komikus, hogy a II. világháború után a politika szétzúzta a magántulajdonon alapuló földbirtokos réteget, majd az 1990-es évtized elején – számos csavar után – mesterségesen létrehozta az új, magántulajdonon alapuló földbirtokos réteget. (Persze ez utóbbit lehet sokféleképpen nevezni.).

A közgazdaságtudomány szerepére vonatkozóan elég kedvező kép bontakozik ki a hat évtizedes áttekintés során. Az 1965 utáni nagy 20 év elindításában közvetlen szerepe volt a közgazdaságtudomány pezségésének, erjedésének. Az 1967. szeptemberi országgyűlés mezőgazdasággal kapcsolatos döntéseit az élet a későbbiekben fényesen igazolta.

Szembe kell néznünk azzal, hogy a világpiacon a verseny élesedik, miközben a mezőgazdaság támogatottsága – nemzetközi egyezmények alapján – csökkenő tendenciát mutat. A KAP 2014-től kezdődően jelentősen változhat. Ha összevetjük a táblázatban az EU és az USA mezőgazdaság támogatottságára vonatkozó adatokat, láthatjuk a tennivalók irányvonalát az EU számára. A magyar mezőgazdaságnak úgy kell versenyeznie, hogy az árak csökkentése várható a világpiaci árak felé és lehet, hogy 2014 után nem szabad exporttámogatásokat adni a mezőgazdasági termelőknek.

A mezőgazdaság támogatottsága 2008

	Euro- pean Union	Japan	USA	Norway	New Zea- land
NPC	1.12	1.81	1.00	1.88	1.00
PSE %	25	48	7	62	1

A magyar agrárpolitika számára fontos feladat lenne, hogy minél több hazai tőke nyomuljon be a kereskedelem területére, hiszen így valamelyest enyhíteni lehetne a mezőgazdasági termelők alacsony alkupozícióját a külföldi kereskedelmi tőkével szemben. Mondom ezt akkor, amikor az első államilag elismert termelői-értékesítő szövetkezet éppen felszámolás előtt, illetve alatt áll. (Mórakert).

A magyar agrárpolitikának lehetnek tartalékai a szakszövetkezeti modell újra felfedezésében. Az elmúlt 20 évben erről nemigen esett szó. Pedig korábban volt 60 szakszövetkezetünk, amelyek többsége meglehetősen jól működött. Ebben a modellben a közös- és a magántermelés viszonya, kapcsolata sajátosan valósult meg a termelőszövetkezetekkel való összehasonlításban. A következő pontban pont egy korábban létező szakszövetkezet volt elnöke mondja el véleményét a mezőgazdaságban megvalósított rendszerváltásról – természetesen alulnézetből.

Az alulnézetből megfogalmazott kritikus vélemények is több tanulsággal szolgálhatnak. Többek között azzal, hogy ilyen átgondolatlan, nagyjából sikertelen agrár-átalakításba nem célszerű belekezdeni. Ma már makacs tény, hogy a magyar mezőgazdaság ázsiója eltűnt a nemzetközi mezőnyben, mint szürke szamár a ködben.. Sajnos ezzel a szomorú ténnyel kell befejeznem.

Irodalom:

- Balogh Sándor-Benet Iván: Az Európai Unió közös agrárpolitikája és az élelmiszerszabályozás. JATEPress. Szeged. 2008. 118 p.
- Benet Iván: A föld, az istenadta föld... Statisztikai Szemle, 1995. 3. sz. 216-227. pp.
- Benet Iván: Az EU csatlakozás és a mezőgazdaság.(EU Accession and Agriculture). Keszthelyi Akadémia Alapítvány. Budapest-Helsinki-Keszthely. 2001. 208 p.
- Benet Iván: A méretökönómia kihívásai. Előadás. III. Európai Kihívások Nemzetközi Konferencia. Szeged. 2005. 5 p.
- Benet Iván: A KAP 50 éve. Kézirat. Budapest. 2008.
- Bobvos Pál-Hegyes Péter: Agrárjog. Egyetemi jegyzet. JatePress 2010. 218 p.
- Buday-Sántha Attila: Agrárpolitika – Vidékpolitika. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs. 2001. 463 p.
- Csizmadia Ernő: Bevezetés az élelmiszergazdaságban. Akadémiai Kiadó. Budapest. 1973. 371 p.
- Forgács Csaba: Az átalakuló kistermelés szociális következményeiről. Előadás. MTA. 2007. 20 p.
- Nagy Frigyes:Az Európai Unió élelmiszergazdasága. FVM. Agrár-szakoktatási Intézet. Budapest. 2003. 141 p.
- Ogura, Takekazu /edited/: Japanese Agricultural Policy Reconsidered. Food and Agricultural Policy Research Institute. Tokyo. 1995.
- Tenk A.: "A 90-es évtized agrárpolitikájának főbb jellemzői Magyarországon." XXVIII. Óvári Tudományos Napok, Mosonmagyaróvár. 2000. október 5-6. III. kötet, 145-151.pp.
- Tsuboi, Nobuhiro: The end of family farmism? Paper. 1995. 10 p.
- Vehkamaki, Seppo - Ylatalo, Matti: Changes in private land tenure in the post-industrial Finland. Paper. „Perspectives of the Baltic States’ Agriculture under the CAP Reform” International Conference. Tartu. Estonia. 2005. 8 p.

A magyar agrárpolitika alulnézetből

1. Egy szakszövetkezet példája

(Interjú Domokos Zoltán elnök úrral)

Benet: Hogyan alakult meg a szakszövetkezet? Mikor és azóta mi történt?

- Szövetkezetünk 1962-ben alakult meg Kecskemét észak-nyugati részén, hagyományos szőlő és gyümölcsstermelési területeken. A szövetkezet tagsága kezdetben mintegy 650-700 fő volt és főként a szőlő-és gyümölcsstermesztés kisüzemi módszerével tartotta fenn egzisztenciáját. Sok családi kötődéssel, családtagok besegítésével, és amikor a szövetkezetek szervezésének időszaka elkövetkezett, szinte gördülékenyen, problémamentesen fogadták el a szövetkezet megalakulását és létét, hiszen a szakszövetkezeti forma olyan működési lehetőséget biztosított, amelyben saját gazdaságukat továbbra is egyénileg, önállóan művelték. Ezen a területen a tagosítás, nem volt lehetséges, mivel a nagyüzemi táblákat nem lehetett kialakítani.

Az akkori agrárpolitikai vezetés helyesen ismerte fel, hogy az ilyen területeken olyan szövetkezeti formát kell létrehozni, amelyben az egyéni és a közös tevékenység egyidejűleg térben és időben jól megfér és végeredményben egy jó szimbiózist kialakítva megadja a lehetőséget az itt élőknek, hogy mind a közös, mind az egyéni érdekek megfelelően érvényesüljenek.

A szövetkezet a közös tevékenységét gyakorlatilag az 1963-64-es gazdasági évben kezdte meg. Sor került az első közös gépbeszerzésekre. Vásároltunk egy UE-28-as traktort és egy UTOS-45-ös traktort. Ezekkel indult el a közös gazdálkodás. Az első közös szántóterület mintegy 18 hold (akkor még katasztrális holdban mérték a területet), olyan 10 ha volt és gabonatermesztésre használtuk, amelyet először kézi kaszával aratott le az első, mintegy 6-7 szövetkezetben dolgozó személy. Természetesen a tagság igényeinek a kielégítése is nagyon fontos volt, vetőburgonyát, műtrágyát szereztünk be és adtuk ki egyéneknek. Itt ismerkedhettek meg elsőként a növényvédelemmel, a gyomirtással, itt adtuk az első szaktanácsadást az egyéneknek, akik szívesen jöttek be a szövetkezet központjába.

A szakszövetkezet és a termelőszövetkezetek közötti különbségről néhány szót ejtenék az előbbiekben említett szövetkezeti formának a sajátosságai kapcsán. **A szakszövetkezet egy olyan gazdaság, ahol egyszerre, egy időben jelenik meg az egyéni gazdálkodás valamint a közös gazdálkodás.** A termelőszövetkezetek vonatkozásában, ahol ugye lehetőség nyílt a nagyüzemi termelés elindítására, tehát a megfelelő táblák, eszközök, üzemméretek rendelkezésre álltak vagy kialakíthatóak voltak, ott a közösben való tevékenység szinte kötelező volt, tehát elő volt írva a megfelelő munkaórának ledolgozása és a közös termelés eredményéből a tagok a munkában való részvétel aránya szerint részesedtek. A termelőszövetkezeteknél, a közösben való tevékenység az mintegy direktíva elő volt írva.

Visszatérve a szakszövetkezet további alakulására 1960-as évek közepén, amikor már a közös tevékenység megfelelő méreteket öltött, lehetőség nyílt arra, hogy tovább bővítsük a közös gépparkot és kitekintsünk a mezőgazdaság keretein kívülre is. Létrehoztuk az első ipari kiegészítő tevékenységünket, illetve melléküzemágunkat, nevezetesen a lakatosipari üzemet, amelyben bér munkát végeztünk a helyi Kecskeméti Barnevál részére. Elsősorban fémmunkát, esztergályos és lakatosipari munkát végeztünk bér munkában, amely tisztas nyereséget hozott a szakszövetkezet számára és az ebből képződött nyereség megteremtette az alapját annak, hogy további kiegészítő tevékenységet kialakíthassunk. Így jött létre 1970-ban a szeszfordénk, amely évente mintegy 3000 hektoliter pálinka előállítására volt képes és ennek az alapanyagát zömében a szövetkezet tagjai által

megtermelt gyümölcsnek a felvásárlásával biztosítottuk. Ez egy óriási előrelépést jelentett és erősítette a szövetkezet és a tagság közötti viszonyt, hiszen nem kellett a korábban megtermelt szerényebb minőségű, esetleg hulladékgyümölcsöt eldobni vagy állatokkal megetetni. A szakszövetkezet tisztos áron felvásárolva egy stabil piacot jelentett a környék és főleg a saját tagsága számára az ipari gyümölcs kedvező hasznosítására.

Majd 1971-ben vásároltunk két kombájnt, ami óriási szenzációként hatott abban az időben, hisz ezeken a homokterületeken kézi erővel történt a betakarítás. Ezután mind a közös-, mind a tagsági gabonát részben kombájnnal takarítottuk be. Ismétlem, a szenzáció erejével hatott ez a hetvenes évek elején ezen a környéken.

Utána, a hetvenes évek közepén pedig elindítottuk a háztáji termelést, amely szintén egy mérföldkő a szövetkezet történetében. Az otthon megtermelt sertésnek a hízalásával, amely sok esetben éves szinten mintegy 80-100 darab sertést jelentett és ennek szövetkezeten keresztül való értékesítésével mód nyílt arra, hogy az emberek munkaévet szerezzenek otthon és így a nyugdíjjogosultsághoz is könnyebben hozzájuthattak. Hogy ennek milyen nagy visszhangja volt már a kezdetekben azt mutatja, Már az első évben mintegy 6000 sertést tudtunk meghizlalni és értékesíteni. Ez a szám 5 év alatt felment évi 30000 db sertés előállítására, és ebben az időben már az így nyugdíjjogosultságot szerettek száma meghaladta a 150 főt.

A következő lépés az ipari tevékenységünk további fejlesztése volt. Az 1980-as évek elején beindítottuk - a már meglévő lakatos és szeszfőzde üzemek mellé - az általánydíjas tevékenységet. Az országban hét megyére kiterjedően alakítottuk ki az általánydíjas üzemmódot, melynek az volt a lényege, hogy 10-15-20 fős kollektívákat szerveztünk meg, akik olyan speciális tevékenységeket végeztek mint például a kábelfektetés, az akkumulátorgyártás, könyvkötészet .....stb.. Ilyenből lett kb. 25-30 részleg, amelyek tagjai a szövetkezet dolgozói állományába tartoztak, de a részlegek önelszámoló egységek voltak és meghatározott általánydíjat fizettek a szövetkezetnek. Ez azt jelentette, hogy az árbevételük 8-10 %-át átadták a szövetkezetnek, de a realizált nyereség teljes egészében az övéké maradt. Ilymódon tehát arra voltak ösztönözve, hogy minél nagyobb árbevételt érjenek el, és ezáltal az ő nyereségük is nagyobb volt, a szövetkezet pedig ott volt érdekelve, hogy minél több pénzt kapjon anélkül, hogy különösebb investíciót kellett volna a tevékenységükbe fektetni. Általában kis forgóeszköz igényel működtek, tehát nem kellett a szövetkezetnek sok forgóeszközt biztosítani.

Ugyancsak a nyolcvanas évekre tevődik a háztáji termelésnek a kiszélesítése, amikor is a már meglévő sertésenyésztés mellé felvettük a kisállattenyésztést, ezen belül főként a hízott liba, a pulyka és a pecsényecsirke előállítását. Ezek a tevékenységi körök is úgy működtek, hogy meghatározott mennyiségi kritériumoknak eleget téve a tagok munkaévet tudtak velük szerezni. Ennek eredménye szintén lebilincselő, mert az 1980-as évek közepén az így munkaévet szerzett tagság – tehát a sertés, a hízott liba, a csirke, a pulyka előállításával – már meghaladta az 500 főt.

A nagyállattenyésztés tekintetében is léptünk, noha a szövetkezetnek a területi adottságai nem kedveztek a nagyállattenyésztésnek, mivel megfelelő mennyiségű legelő nem állt a rendelkezésünkre. Ezt úgy hidaltuk át, hogy kiléptünk a megyéből és öt másik megyében elindítottuk a lótenyésztést és a szarvasmarha-tenyésztést is. A számok magukért beszélnek. Az 1980-as évek közepétől éves szinten átlagban 1500 db feletti lovat és 200-250 db húsmarhát adtunk el, részben saját termelésből, részben pedig az általunk integrált kistermelők jóvoltából.

Az integrált háztáji termelés méreteit is érdemes megemlíteni. Az 1980-as évek közepére velünk integrációs kapcsolatban lévő termelők száma meghaladta a 2500 főt. Ezek közül nem mind volt tagsági viszonyban. Tagsági viszonyban közülük csak azok voltak, akik társadalombiztosítási jogosítványt kívántak szerezni. Ezek száma mintegy 1000-1100 fő

volt. A másik 1500 fő nem volt velünk munkaviszonyban, hanem szerződéses kapcsolatban volt. Mindenesetre a háztáji termelés értéke az 1980-as évek közepére meghaladta a 600 millió forintot éves szinten.

A következő lépés szintén az 1980-as évtizedre esik és a szőlő-gyümölcsstermesztés szövetkezeti szintre való felfejlesztésében öltött testet. Amint már mondtam, a szakszövetkezetben a nagyüzemi táblák kialakítására nem volt lehetőségünk a területi adottságok, azaz a szétszórt, szétszabdalt tagsági földek miatt. Ennek ellenére az 1980-as évek elejére részben felajánlásokból, részben állami tulajdonú földek szövetkezeti tulajdonba kerülésével létre tudtuk hozni olyan táblákat, hogy szőlőből el tudunk telepíteni 25 hektárt, szőlőből 125 hektárt, és kajszibarackból 16 hektárt. Hát ugye ezek nem olyan nagy számok egy termelőszövetkezethez viszonyítva, de a helyi sajátosságokat figyelembe véve mégis komoly eredményeket jelentenek. Tegyük ehhez még hozzá azt a nem elhanyagolható dolgot, hogy mindezt úgy tudtuk megvalósítani, hogy a tagság sérelme nélkül földcserékkal, földmegváltásokkal, a felajánlott tagi földek átvételével. Tehát nem sértettük meg a tagságunk érdekeit, ugyanakkor a közös nagyüzemi gazdálkodás alapjait ezzel meg tudtuk teremteni. Az értékesítés folyamatosan biztosítva volt, hiszen a konzervgyárral és a pincebizottsággal kooperációs együttműködési szerződést kötöttünk. A konzervgyárnak fontos volt, hogy biztos alapanyaghoz jusson a szilva és a kajszibarack vonatkozásában, a pincegazdaságnak pedig a szőlőtermelés tekintetében. Ez az együttműködés oda-vissza eredményes volt, hiszen nekünk biztos piacunk volt, tudtuk, hogy elkel a termékünk, a feldolgozóknak pedig tudták, hogy jó vagy megfelelő minőségben biztosítani tudják a feldolgozandó nyersanyagot.

A gazdasági eredmények mellett, itt még meg kell említenem egy fontos dolgot. A szövetkezet ugyanis nemcsak gazdasági, nemcsak vagyoni, hanem személyes társulás is. Ezért utalnom kell arra, hogy a tagokról való gondoskodás is biztosítva volt intézményes formában. Léteztek ugyanis különböző bizottságok, háztáji bizottság, szociális-kulturális bizottság, népbizottság, amelyek öntevékenyen vállaltak részt a szövetkezet ilyen irányú tevékenységében. Például a tagokról való gondoskodás egyik fő szerve a népbizottság volt, amelynek tagjai vállalták, hogy a rászoruló idős tagjainknak tarhonyát, lebbencset, tésztát csinálnak öntevékenyen, minden ellenszolgáltatás nélkül. Az is gyakorlat volt, hogy a szakszövetkezet ebédjuttatást biztosított a legjobban rászoruló tagoknak. Ugyanakkor a szockommunális bizottság tagjai kutat fúrtak azokhoz tanyákhoz, ahol nem volt víz, vagy például tűzifát, szenet vittek a legrászorultabb tagoknak teljesen önkéntes alapon. Gyakorlatilag egy olyan pozitív légkör alakult ki itt nálunk a szövetkezetben, hogy a tagjaink magukénak érezték a szövetkezetet. Érezték, hogy a tagság és a közösség ezer szálon kötődik egymáshoz, Ezt azért kell nyomatékosan leszögezni, mert nagyon eltér a jelenlegi helyzettől. Ha a mai viszonyokkal összehasonlítjuk, akkor ma egy embertelen, antihumánus társadalmi légkör uralkodik, szemben az akkori viszonyokkal.

A szövetkezet tevékenységének az előzőekben említett kifejlődése végén **az 1980-as évek végére az árbevétel meghaladta az 1 milliárd forintot.** Ez azért érdekes, mert a szövetkezet összes területe nem érte el a 900 hektáros nagyságot. Ez rendkívüli kreativitást mutat, és azt bizonyítja, hogy megfelelő társadalmi-gazdasági légkör volt, amelyben lehetett produkálni.

Benet: Ebben az 1 milliárd Ft árbevételben benne van az alaptevékenységen kívüli tevékenység is? Lehetne-e erről hallani néhány összefoglaló gondolatot?

Ebben benne van minden, a háztáji, a közös, minden árbevétel.

Az alaptevékenységen kívüli tevékenység vagy melléüzemág nálunk is heterogén tevékenységi kör volt. Lakatosüzem, forgácsoló-üzem, alumínium és bronzöntöde, benzinkút, szállítási részleg, mezőgazdasági gépjavító részleg, autójavító, dobozüzem, nyomdai alvállalkozói tevékenység amit a Petőfi nyomdának végeztünk és mintegy 30-40

főt foglalkoztatott, Volt használtgép kereskedésünk, rakodógép és markológép javító részlegünk, hidroglóbusz javító és festő részlegünk, tüzeléstechnikai részlegünk, híradástechnikai részlegünk, akkumulátor javító részlegünk, valamint olyan feldolgozó jellegű tevékenységek, mint a szeszfőzde részleg a pálinkapalackozóval, a gyümölcsfeldolgozó, az édesipari részlegek, ahol kekszet és ostyákat gyártottunk. Tehát ez volt a mi alaptevékenységen kívüli tevékenységünk.

Az alaptevékenységen kívüli részlegek, nem ide számítva gyümölcsfeldolgozót, az édesipari tevékenységet és a szeszfőző részleget, **mintegy 65-70 %-át adták az összes árbevételnek. Tehát a 2/3-át. És 1/3-a volt az alaptevékenység,** amibe beletartozik gyümölcsfeldolgozó és a pálinkapalackozó is.

Benet: Emlékszem, hogy itt nagyon jóminőségű házipálinkákat készítettek.

Olyannyira, hogy a már említett palackozórészlegünk nem tudta feldolgozni a szeszfőzdeben előállított 3000 hl pálinkát, viszont a Budapesti Likőripari Vállalat mindig innen vitte a barack-, szilva- és cseresznyepálinkát, mert ezzel javította fel az ő általa palackozott termékei a minőségét.

Benet: **1 milliárd forint árbevétellel érkeztünk el a rendszerváltáshoz.** És hány tag volt?

A tagság 1100 fő volt, és 1400 fő volt, aki szerződéses alapon kapcsolódott hozzánk. Gyakorlatilag 2500-2600 személlyel álltunk szorosabb kapcsolatban. Hét megyére terjedt ki az integrációs tevékenységünk. Ezek: Baranya, Szabolcs, Szolnok, Bács megye, Győr és Tolna megye. Itt voltak különböző libásaink, csirkéseink, pulykásaink.

1990-ben elindult a rendszerváltás, amely részben váratlanul, részben nem váratlanul ért minket. Azt reméltük a rendszerváltáskor, hogy egy olyan társadalmi-gazdasági alakulat képződik Magyarországon, ahol a sok változás bevezetése mellett azért a korábbi időszak értékei is megmaradnak és egy a jövőbe mutató, de a régi formáció értékeit is figyelembe vevő rendszer alakul ki. Ebből azonban gyorsan ki kellett ábrándulnunk, hiszen a rendszerváltásnak az első negatívumai a mezőgazdaságban történtek meg, ahol is a korábbi nagyüzemek teljes tönkretétele, kivézetése rögtön az első periódusban napirendre került és meg is valósították. Az 1991-es kárpótlási törvény, valamint az 1992-ben elfogadott I-es és II-es törvény az átalakulás dolgait rendete. Ezek a törvények a szövetkezetek sorsát egy az egyben megpecsételték. Második lépcsőben az volt a szövetkezetek sorsára végzetes, hogy megszűnt a szövetkezetek termőföld tulajdonhoz való joga, és ettől a pillanattól kezdve gyakorlatilag már nem sok mindentről lehet beszélni, ami a szövetkezeteknek a perspektíváját illeti.

Azt még el kell mondanom, hogy korábban létrehoztunk mezőgazdasági szakcsoportokat a szövetkezeteken belül, így a szőlőtermesztő szakcsoportot, a dohánytermesztő szakcsoportot. Erről azért kell beszélni, mert egy nagyon fontos lépés volt és a mostani viszonyok fényében is látszik, hogy micsoda örületes hibákat vétett a mezőgazdaságban az akkori szakmai vezetés. A mezőgazdasági szakcsoport olyan különítmény, olyan alakulat, amely a szövetkezet keretein belül önállóan gazdálkodik, önálló testületekkel, önálló vezetéssel rendelkezik, de a szövetkezetnek a felügyelete és integrálása alatt. A már korábban említett szőlő- és gyümölcsstelepítések szakcsoport formákban történtek, amikor is a szövetkezet adta a területet, a táblát, és ezen belül a tagok területei ki voltak jelölve. A tagok önállóan végezték a munkák egy részét, azokat amelyek kézimunkaigényesek voltak, tehát a kötözést, a metszést, a szüretet a tag végezte egyénileg saját belátása szerint. Viszont a gépi munkákat a szövetkezet végezte, tehát a talajmunkát valamint a növényvédelmet. Azt, hogy ez mennyire használható és jó forma volt az bizonyítja, hogy 140 tagja volt a három szakcsoportnak a szőlő-, a gyümölcs- és a dohánytermesztésben. Ezek az emberek rendkívül jól érezték magukat a szövetkezetben, szívesen csinálták a kézimunkákat, családi jelleggel végezték a betakarítást, a szüretet. A tagok tudták, hogy a termés biztosítva van, a termés árát megkapják, és azt is, hogy a szakmai irányítás jó

kezekben van, tehát nem kell attól félni, hogy elmegy a termés, vagy lerágják a növényi kártevők a termést. Tehát egy családias, egy emocionálisan a szövetkezetet nagyon respektáló közösségek voltak ezek a szakcsoportok. Ezt a szakcsoporti formát is rendszerileg felszámolták és megszüntették az átalakulással. Megszüntették továbbá az átalánydíjas rendszert is. A harmadik nagy hiba pedig a háztáji termelés felszámolása volt olyan vonatkozásban, hogy megszüntették nyugdíjszerzésnek a lehetőségét. Korábban azon tagjaink számára akik a libát, a sertést...stb a szövetkezetten keresztül termelték és értékesítették a nyugdíjszerzés lehetősége is biztosítva volt, amit a rendszerváltás megszüntetett. El kell mondanom, hogy tagjaink sora jöttek be sírva, hogy miért küldjük el őket, miért szüntetjük meg a munkaviszonyukat ha idáig jók voltak? Sajnos nem tudtam nekik sem valami vigasztalót, sem érdemi választ mondani, azt kellett mondanom, hogy így rendelkeznek a jogszabályok és ez a lehetőség megszűnt, nem tudunk mit csinálni. Kérdezték, hogy hogyan tudnak munkaviszonyt szerezni, de sajnos a szövetkezet keretein belül mi nem tudtunk ilyet kínálni. Ebből következően sokan munkanélkülivé váltak anélkül, hogy segélyt vagy kompenzációt kaptak volna. Mivel munkalehetőséghez sem tudtak jutni, így nem tudtak nyugdíjjogosultsági éveket szerezni. Ez egy **olyan óriási és antihumánus intézkedés, amelyet a rendszerváltásnak a produktumai közé kell sorolnunk.**

Az átalánydíjas és a háztáji termelés ilyen módon történő megszüntetésére drasztikusan visszaesett a szövetkezetnek a termelése, csökkent a foglalkoztatottak száma. A korábbi számok folyamatosan és lépcsőzetesen csökkentek, mert nem volt módunk arra, hogy az embereinket foglalkoztassuk. A szövetkezetnek a tevékenysége, miután a szövetkezeti földtulajdon megszűnt, visszaszorult. A szövetkezet vezetése úgy döntött, hogy kényszerűen, de tudomásul veszi a felülről létrehozott új gazdaságpolitikai szituációt. Abba hagytuk a korábban közösben végzett növénytermesztést, mert a földek a kárpótlás során kikerültek a szövetkezet fennhatósága alól, bár a kárpótolt földeket elvileg vissza lehetett volna venni bérleti viszonyban. Mi ezzel a lehetőséggel nem kívántunk élni, hiszen a megváltozott körülmények között semmiféle indokoltsága nem volt annak, hogy mi béreljünk olyan földeket, amelyek korábban a szövetkezet művelt, illetve részben a tulajdonában volt.

Benet: hogyan változott a művelt földterület nagysága?

Említettem, hogy 3000 ha területet is megműveltünk annak idején. Szükség volt a termésre. Most az új szituációban ez teljesen visszajára fordult és az elhanyagolt parlagföldek aránya mérhetetlenül megnőtt. Síralmas képet mutatott a határ és sajnos mutat ma is, mert korábban, akik a kárpótlással visszaigényelheték a földet, azok 1-2 évig művelték, utána meg otthagyták parlagon. Egy elvadult, elgazosodott magyar ugar található ezeken a területeken. Már az őzek és a vadak is megtelepedtek ezeken a területeken, ahol a művelés elmaradt. Tehát egy abszolút siralmas képet mutat a határ a rendszerváltáskori intézkedések következtében. Az úgynevezett melléküzemági tevékenységek is folyamatosan épültek le – gyümölcsfeldolgozás, szeszfőzde, palackozás - ezek mind megszűntek. A vasöntöde is megszűnt.

A rendszerváltás kapcsán kell szólni a pénzügyi helyzetünkről is, hiszen a korábbi nagyvállalatok mint a Kecskeméti Pincegazdaság, a Kecskeméti Barnevál..... ezek a rendszerváltás során mind megszűntek és felszámolódtak. Mindez kiélezte a piacproblémát. Olyan károk is érték a szövetkezetet, hogy a beszállított állatok értékét nem kaptuk meg a felszámolás miatt, mert mi a sor végére kerültünk. A Kecskeméti Barneválnál benn ragadt 17-18 millió forintunk, és egy hatalmas tételünk volt a Győri Vagon- és Gépgyárnál, ahol 36 millió forint öntőhomokunknak az ellenértéke ragadt benn. Eddig csak a nagyvállalatokat mondtam, de még voltak kisebb követeléseink is, amelyek elvesztek. Gyakorlatilag 60-70 millió forintunk vált a rendszerváltással kapcsolatos

események martalékává. Ez a szövetkezet pénzügyi helyzetét is megrendítette és a fölszámolás elkerülése érdekében el kellett adnunk különböző vagyontárgyakat, de a benzinkút eladása volt számunkra a legfájdalmasabb. Ez mind a rendszerváltás mellékterméke.

Ugye az állami vállalatok átalakításánál is sok lehetőség volt arra, hogy azt az egyes egyének a saját érdekük szerint alakítsák. A nagyvállalatokat is arra ösztökölték, hogy minél több kisebb részleg jöjjön létre. Miközben az ottani illetékesek, ők maguk létrehoztak kisebb termelési egységeket, ottmaradt a sár az anyavállalaton és ezek előbb-utóbb csődbementek. Az általam említett 60-70 millió forint követelésünk is ily módon ment el és erre semmilyen orvoslátot nem kaptunk, és nem is kapunk természetesen. Tehát az abszolút szövetkezet-ellenes és irracionális gazdaságpolitika áldozatai lettünk, több más szövetkezettel és állami gazdaságokkal együtt. A folyamatos leépülés és megszűnés sorozatát kellett átélni, amely ugye emocionálisan sem volt könnyű, hiszen egy általunk megépített építményt a szemünk láttára vertek szét. ez olyan, mint mikor a gyerektől elveszik a játékot, amit kapott, majd megverik érte amiért játszott vele.

Benet: lehetne-e valamit hallani a jövőről?

A jelenről és a jövőről néhány szót. Az 1 milliárdos árbevétel ma a 100 milliót sem éri el. A foglalkoztatottak létszáma még ennél is rosszabbul néz ki, a tagság és a foglalkoztatottak létszáma 80 fő körül van per pillanat. Ezeknek a megtartása sem egyszerű a mai viszonyokat ismerve. A bizonytalanság mindenhol hatalmas mértékű, és ennek a lecsökkent létszámnak a megtartása állandó koncentrációt kíván az alkalmazkodásban, a körülmények figyelésében. Ma itt tartunk de ez a 80 fő körüli tagság a végletekig ki akar tartani, akarják, hogy megmaradjon a szövetkezet. Még egy jellemző a viszonyokat illetően, hogy az 1970-es 1980-as évek fordulóján 14 szövetkezet volt Kecskeméten, ma egyedül vagyunk. A többi 13 eltűnt a térképről. Ez is egy tükörképe a rendszerváltásnak. Ők a rendszerváltás áldozatai.

A mezőgazdaság egészének az átalakítása a rendszerváltás irracionálisának egyik ékes bizonyítéka. Azt a szektort verték szét, mentek neki, amelyik kevésbé volt konform az előző rezsimmel. Ebben a szektorban volt viszonylag a legnagyobb a demokrácia, hiszen kiépültek a szövetkezetek különböző formái. Itt volt a legkevesebb párttag, itt érvényesült legkevésbé a párt állami irányítása, ez egy olyan szegmense volt a társadalomnak, ahol legkevésbé érvényesült a pártnak a befolyása. Ezt verték szét az elsők között, tehát egy abszolút irracionális, logikát nélkülöző döntés volt. Ugye ez volt az a szektora a magyar gazdaságnak, még ma is az, amelyik a külkereskedelemben többletet realizál, tehát exporttöbblete van. A magyar külkereskedelmi mérleg, a fizetési mérleg rég óta rossz állapotban van, és az eladósodottság pedig szépen fokozódik.

Ez több mint történelmi bűntett volt, amit a rendszerváltáskor a mezőgazdasággal csináltak, ezt majd a valamikori gazdaságpolitikában ki fogják mondani. Ilyen fejlődést, ilyen dinamizmust, ilyen hatékonyságot nem hiszem, hogy fog tudni produkálni a magyar mezőgazdaság belátható időn belül.

Benet: Termelési volumenben, ha most a mezőgazdaság egészét nézzük lentebb vagyunk mint voltunk az 1986-90 közötti időszakban. Ezért mondom, hogy ilyen mértékű rombolásra én nem emlékszem az agrártörténetben. Bár, talán a második világháború idején.

Igen, de az háború volt. Én a háborús viszonyokat nem vettem alapul, de normál viszonyok közt nem látok ilyen rombolást.

A Kecskeméti Nyomdával dolgozunk már közel 30 éve és amikor náluk az első tulajdonosváltás (külföldi tulajdonos) megtörtént az 1990-es évek elején, akkor általában ezek az új külföldi tulajdonosok 5 évre adómentességet kaptak, ami azt jelenti, hogy adónemek fizetése alól fel vannak mentve. Igaz mi csak periférikusan vagyunk ebbe

beavatva, de azt tapasztaljuk, hogy 5 évenkénti periódusban mindig tulajdonosváltás történik és a tulajdonosok az 5 év elteltével kiviszik az itt termelt profitot.

Benet: Műszaki fejlesztést, technológiai korszerűsítéseket azért végeznek?

Hát amit én láthatok, vagy látok valami ilyesféle van annyiban, hogy van termékstruktúra váltás, vagyis egyes termékek termelését abbahagynak, másokat elindítanak, de átfogó műszaki fejlesztés nincs, tehát olyan, hogy nagy értékű gépeknek a beszerzése, vagy technológiaváltás. Úgy tűnik a kívülállók számára, hogy a mindenkori érdekük szerint alakítják a dolgokat, de az jellemző, hogy 1/3-ára csökkent a 17 év alatt a dolgozói létszám, ez mond valamit. Ez nem azért ennyi mert a technológiai korszerűsítés megtörtént volna és emiatt csökkent volna. Inkább az az érdekük, hogy minél kevesebb munkabért fizessenek Magyarországon, mivel magasak a bérköltségek és nem akarják, hogy ez terhelje az ő profitjukat. Konceptcionális fejlődés nincs, nem látszik a vállalat tevékenységén. Tehát ez is mutatja a kiszolgáltatottságát a magyar iparnak. Itt Kecskeméten is sorra tűntek el a nagyvállalatok. A Pincegazdaság ahol olyan 2500 fő dolgozott, a Barnevál vállalat is 2500 fővel, a két konzervgyár 4000 főt foglalkoztatott, ezek gyakorlatilag nincsenek. . A konzervgyárnak maradt egy 300 fős részlege, az összes többi mind eltűnt.

2. Egy termelőszövetkezet példája (Interjú Balogh Antal ex-elnök úrral.)

Benet: Bordány, Igen, Balogh Antal Úréknál vagyunk és az 1989 utáni szövetkezeti átalakulásról, termelőszövetkezetekről, illetve a szakszövetkezetekről beszélgetünk. Arra keressük a választ, hogyan néz ki a magyar mezőgazdaság 1989 utáni átalakítása – alulnézetben.

Magamról annyit, hogy 60 éves vagyok, a 60 évemből csupán 60 évet töltöttem falun, illetve a mezőgazdaságban. Parasztember gyermekeként születtem, utána 20-22 évet tanultam azért, hogy paraszt maradhassak. Van egy mérnöki diplomám, illetve szakmérnöki oklevelem. Eddigi életemet, a munkás- éveimet végig szövetkezetben töltöttem, három munkahelyem volt gyakorlatilag. Így az életkoromból is kitűnik, hogy életpályám két nagy részre osztható: első a rendszerváltás előtti a második a rendszerváltás utáni periódus. A rendszerváltás előtt olyan szövetkezetekben dolgoztam, amelyek már a szövetkezeti átszervezés után megerősödtek, jól prosperáló szervezetek voltak. Ezek a bartai Béke tsz, majd a forráskúti Haladás- és a rúzsai Népszabadság szövetkezet.

Bővebbet a rúzsai Népszabadság szövetkezetről ill. annak életéről szeretnék elmondani, mivel leghosszabb időt ott dolgoztam.

Ez egy termelőszövetkezet. Annyit nagy vonalakban, hogy amikor én odakerültem dolgozni, akkor főállattenyésztőnek hívtak oda, 7 évet voltam főállattenyésztő, majd rendszerváltáskor, rendszerváltás után 7 évet voltam a szövetkezet elnöke. Az a szövetkezet, tehát a rúzsai Népszabadság szövetkezet egy közepes méretű szövetkezet volt, 4300 hektáron gazdálkodtunk, rendkívül meghatározó volt a szövetkezet a község életében, szeretném, ha mindenki úgy érné, ahogy én, hogy **a szövetkezet gyakorlatilag a falut jelentette**. Miért mondom ezt? Azért, mert szövetkezet nélkül, agrárium nélkül nem volt falu, nem volt falusi élet. Rúzsának akkor 2000 lakosa volt durván, és a szövetkezetnek 1200 tagja volt Rúzsáról. Tehát gyakorlatilag szinte Rúzs összes lakosa kötődött a szövetkezethez.

Szeretnék néhány konkrétabb dolgot is elmondani a rendszerváltáskori rúzsai Népszabadság szövetkezetről. Mint az előbb elmondtam, 4300 hektáron gazdálkodtunk, ebből mezőgazdasági terület volt kb. 3000 hektár, a többi erdő. A szövetkezetünknek akkor, tehát rendszerváltáskor és az azt megelőző jó néhány évben mintegy 400 aktív dolgozója volt. Ha ezt a számot csak 3-mal szorozzuk meg, akkor is 1200 embert tartott el a szövetkezet. Fő ágazatai voltak: a szántóföldi növénytermesztés, ezen belül a gabonatermesztés, kukoricatermesztés, illetve a másik fő ágazat az állattenyésztés, ezen belül a húsmarhatartás kiszolgálásra megtermelt tömegtakarmány, így cirok illetve a kukoricából előállított szemázs. Nagy területen termeltünk lucernát, ami bármily hihetetlen itt ezen a meszes homokon tudta azt a hozamot produkálni, mint a Szarvas környéki jó termőhelyi adottságú területeken. Ezen kívül el kell mondanom, hogy a szövetkezetünknek volt mintegy 40 erőgépe ezek a (?) kistraktortól egészen a John Deere traktorokig bezárólag különböző méretű traktorok voltak. Volt még mintegy 40 tehergépjárművünk is. Ezeket az eszközöket a szövetkezet tudta működtetni. Tehát volt munka és így volt lehetőség mintegy 400 embernek kenyeret adni.

Kisebb jelentőségű, de el kell mondanom, hogy a szövetkezetnek úgynevezett melléküzemágai is voltak. Így például fűrészüzem, egy 50 fős varroda, és egy nagyon jól felszerelt gépműhely. A traktorparkunkhoz megvoltak a munkagépek is. Itt a környéken még nem sokan, de mi már rendszerváltás környékén, tehát mintegy 20 évvel ezelőtt is

Claas kombájnnokkal arattunk. A rendszerváltás idején szövetkezetünk évente 1millió húscsirkét és mintegy 30-32 millió étkezési tojást állított elő.

A broiler csirke előállításról annyit szeretnék még elmondani, ami nekem most, közel 20 év elteltével is rettentően fájó, hogy ez már nem így van. Az a telep, ahol ezt előállítottuk, ugyanis már nem üzemel. De legfájóbb az, hogy a mi szövetkezetünkben, meg a környező 4-5 szövetkezetben együttesen mintegy 5 millió csirke előállítására alkalmas broiler telep volt, amely a meglévő termál-energiát hasznosította. Meleg vízzel fűtött épületekben neveltük a csirkét lényegesen jobb minőségben és olcsóbban, mint azokon a helyeken ahol gázzal vagy egyéb energiafeleséggel kellett a napos csirkére fűteni.

Rendszerváltáskor a szövetkezetünk árbevétele 700 millió forint volt és ebből ez az általam emlegetett broiler csirke kb. 200 millió forintot adott. Hát most közel 20 évvel később vagyunk ezt mindenki majd átszámolja, aki akarja. Nem volt a szövetkezetnek lehetősége se, illetve nagyon célja se, hogy hú de milyen nagy nyereséget produkáljon. Tudni kell, hogy a mi szövetkezetünk – régen használt fogalom de a régi közigazdászok, agrárszakemberek emlékeznek rá, hogy mit jelent az, hogy – kedvezőtlen termelőhelyi adottságú szövetkezet. A mi szövetkezetünk földterületének átlag- os minősége **3,9 aranykorona** volt. Ezzel együtt **ez a szövetkezet**, ami számomra még rendszerváltás után is nagyon nagy dolgot jelentett, hogy **munkát, munkahelyet adott 400** majd 300 majd egyre kevesebb **embernek**. Ez nem a szövetkezet hibája volt, hanem a rendszerváltás elején hozott hibás, szakszerűtlen döntések következménye. Mindezek következtében a szövetkezet papíron ugyan még megvan, de a korábban említett 400 körüli állományi létszám helyett, írd és mondd, az állományi létszámunk 7 fő. Ez lett a rendszerváltás után a rúzsai Népszabadság szövetkezetből.

Benet: Mi lett a rendszerváltás következménye itt, ezen a vidéken?

Most beszélhetek Rúzsáról is, de van egy kis rálátásom itt a Csongrád megye homokhátság részére. Gyakorlatilag azzal, hogy politikai akaratból megszűntek a termelőszövetkezetek, és azzal, hogy a szövetkezetek tulajdonában vagy használatában lévő fölterületeket törvényi szabályozásnak megfelelően szétosztották a tagok és az örökösök között, mi következett be? Először volt egy nagy hurrá optimizmus, hú de jó, visszakaptam a földemet. Csak kiderült, hogy **a visszakapott földhöz nem volt termelési eszköz, nem volt szaktudás**, amit még mai napig is nagyon nagyon hiányolok. Elnézést kérek, hogy visszamegyek arra az időre, amikor a szövetkezetünk még ténylegesen működött. Akkor a mi **szövetkezetünkben 22 felsőfokú végzettségű agrárszakember** dolgozott. Minden ágazatnak, minden területnek megvolt a maga gazdája, megvolt a specialistája. Most sajnos azzal, hogy azok az emberek, akik annak idején a szövetkezetben dolgoztak, tulajdonosai lettek egy-egy kisgazdaságnak ezen a rossz homokon és mindenféle anyagi segítség nélkül, szaktudás nélkül, azt értük el, hogy a faluban illetve itt a környező falvakban az eddigi fejlődés illetve egyáltalán a megélhetési lehetőség hatalmas mértékben romlott. Rontotta ezt a helyzetet még az is, most visszatérve újra Rúzsára, de ez jellemző a környező községekre is. Azok az emberek, akik nem a szövetkezetben dolgoztak helyben, bejártak a 30 km-re lévő közeli Szegedre, annak ipari üzeméibe dolgozni.

A rendszerváltás után akár a szegedi konzervgyár mintegy 10000 munkást foglalkoztatott, akár a gumigyár, akár a szövőgyár, akár a ruhagyár, ezek mind zsugorodtak, összementek, elsősorban vidéki munkaerőtől szabadultak meg. Ez az ún. fölösleges munkaerő ez szintén visszajött a falvakba, itt próbált gazdálkodni és hát gyakorlatilag vergődni

Benet: Hány hektárosak lehetnek átlagosan ezek a kis egyéni gazdaságok??

Ha egy borzasztó egyszerű számítást végzünk Rúzsában esetében, akkor azt mondhatjuk, hogy olyan 6-7 hektárosak lehetnek.

Benet: Azt hittem, kevesebb!

Balogh: de tudni kell, hogy a 6-7 hektár ez azért nem igaz, mert ebből a 4000 hektár szövetkezeti használatú területből, mint mondtam az előbb, több mint 1000 hektár erdőterület volt. Ami gyakorlatilag hát ilyen tekintetben nem számítható be. Na most mi lett a rendszerváltás után? Hát ezek az emberek úgy szoktam fogalmazni, hogy mezőgazdasági kényszervállalkozóvá váltak. De nagyon sokan – elnézést kérek – szaktudás nélkül. Nagyon jó esztergályos lehetett valaki és megvolt a helye a láncolatban a szövetkezetben, de ennek az esztergályosnak ha odaakasztottak a nyakába 7 hektár rossz homokot, nem tudott vele mit kezdeni. Azt se tudta, hogy mennyi vetőmag kell rozból egy hektárba, azt se tudta, hogy hogy kell a barackfát megmetszeni, nagyon sok földterület az első hurrá optimizmus után itt a környékünkön parlaggá vált. Van olyan terület a volt szövetkezeti rendszerváltáskor javakorabeli 12 éves annak idején állami támogatással létesített szőlőültetvénynek, amelynek még most sincs gazdája, tehát gyakorlatilag el van hanyagolva. De ez a szántóterületre is érvényes volt nagyon sokáig.

Benet: ebből a 4000 hektárból, amiből 1000 az erdő, akkor is van 3000 ha mezőgazdasági terület. Mennyi lehet ebből az ugaron hagyott terület aránya körülbelül?

Hát nem is a mai napon, illetve nem is az utóbbi években ennyire kritikus a helyzet az ugarral kapcsolatban. Korábban olyan 8-10 évvel ezelőtt olyan volt, hogy nem ugaron volt, hanem parlagföldön. Én úgy teszek különbséget, hogy az ugar az, amit évente legalább egyszer vagy kétszer megművelnek. De rendszerváltás után a 10. év környékén – itt nem csak Rúzsáról beszélek, hanem a környező homokterületeken lévő községekről is – 100 hektár területek voltak olyanok, amelyeknek még tulajdonképpen nem is volt tulajdonosa, tehát nem volt rendezve a föld, meg ha volt is tulajdonosa, nem volt neki pénze arra, hogy művelje. Valamit enyhített a helyzeten az, hogy a fölművelési hivatalok, illetve most már szakigazgatási hivatalok meg a növényvédő állomások egyre jobban ellenőrzik a parlagfű irtást, valamint ugye a területalapú támogatást már csak annak adják, aki a földjét kultúr állapotban tartja. Tehát ez egy nagyon jó intézkedés volt. Itt szeretném kiemelni a falugazdák jelentőségét, igenis itt a falugazdászoknak nagyon nagy jelentőségük van, mert nem bántandó senkit, de az az esztergályos, hogy visszatérjek az eredendő példára valakihez legalább tud fordulni. Sajnos a számuk kevés. Kevés az, hogy három falunak van egy falugazdája.

Benet: minden faluba kellene egy.

Minimum egy. Tehát összességében én még egyszer hadd mondjam, hogy mezőgazdasági tevékenységemnek durván felét (aktív tevékenységemnek) rendszerváltásig töltöttem a mezőgazdaságban. Másik felét, hiszen én is attól függetlenül, hogy szövetkezeti elnök voltam és közgyűlésen felálltam, amikor már láttam, nem járt le a mandátumom, nem váltottak le, csak mikor már láttam, hogy abszolút lehetetlen és az egészségem rámeleg, közgyűlésen akik megválasztottak, azoknak adtam vissza a mandátumomat, fölálltam, hogy tovább én ezt nem tudom csinálni, mert olyanok a körülmények, próbálja meg más. Hát a másnak az lett az eredménye, hogy a 400-as állományi létszámból lett 7. Ebben a pillanatban 7. Összességében életem két periódusát úgy ítélem meg, hogy az egyik időszakban volt Magyarországnak egy nagyon stabil mezőgazdasága...

Benet: világszínvonalú bizonyos vonatkozásban.

Voltak olyan terményeink, amelyeket világszínvonalon termeltünk, kukorica, broiler csirke, sertés.

Benet: szántóföldi növények termesztése

Úgy van, főleg az volt a legerősebb része. Azután van ez a második időszak, amit én nem 1989-től számolok, hanem 1992-től. Én ezt egy nagy melléfogásnak tekintem és még egyszer azt mondom, hogy a gazdasági realitást nélkülöző politikai döntésen alapul amit nem lett volna szabad meglépni. Hiszen lett volna jó példa rá Magyarországon, hogy hogyan kellett volna ezt megcsinálni. Hadd hivatkozzak a mi tájkerületünkben is elterjedt

szakszövetkezetekre. A szakszövetkezet, gyakorlatilag én úgy tudnám megfogalmazni, hogy egy nagy háztáji gazdasággal rendelkező közös gazdaság volt, ahol megjelent a privát tulajdonnak a munkához való hozzáállásban megnyilvánuló nagy előnye. Ezt feltétlenül el kell mondanom és el kell ismernem.

Mezőgazdasági életemet két periódusra osztottam. Az első periódus nagy hiányossága ugyanis az volt, amit valamikor úgy neveztek, neveztünk, hogy szocialista munkaerőkölcs. Az soha nem alakult ki igazándiból. A szövetkezetekben is, ugyanúgy, mint ipari üzemekben a szövetkezeti tagság az a dolgozó tagság gyakorlatilag munkás volt. Pénzből, fizetésből élő munkás volt és nem lehetett vele azt elérni, amit a második időszak, részben kényszerből ugyan de létrehozott: **a munkához való jobb hozzáállást.** Ezt én úgy tudnám érzékeltetni, - nem én találtam ki, hanem egy nagyon jó paraszttársam - aki azt mondja (és ez valóban így van) hogy az őszibarackot például, ha vasárnapra érik meg, azt vasárnap kell leszedni. Ezt a szövetkezetben a bérmunkással nem lehetett megcsinálni, mert az pénteken este letette a lantot és hétfőn reggelig nem jött dolgozni, akármit csináltál vele. Ez most nem így van, mert itt van az enyém, tiéd, övé. Tehát most magamnak dolgozok, lényegesen többet, és ha vasárnap érik a barack, vasárnap szedem le. Tehát itt az ún. munkaerőkölcs mindenképpen nagyon sokat javult, de ezt az élet kényszerítette ki, hogy így legyen és azok az emberek, akik itt a mi vidékünkön a mezőgazdaságból próbálnak megélni átvették.

Az előbb néhány szót próbáltam ejteni arról, hogy szaktudás nélkül kénytelen dolgozni a mezőgazdaságban dolgozó ember, a mi szövetkezetünkben 22 felsőfokú végzettségű agrárszakember dolgozott, de emellett és ezzel együtt dolgozva nagyon jó eredménnyel működött, működtek környékünkön is és országosan is, állattenyésztésben és növénytermesztésben is az úgy nevezett termelési rendszerek. Ezek mindig hozták az újat, mindig hozták a gépi technológiát, a termelési technológiát, a tudományt, ez mindenképpen ugye oda vezetett a 80-as évek végéig a mezőgazdasági szövetkezetekben, hogy bizony kukoricából, cukorrépából és jó néhány szántóföldi növényből világszínvonalú termelés lett. Itt még hadd említsem, állattenyésztéshez tartozik ugyan, de a bábolnai csirkét, ami szintén gyakorlatilag termelési rendszerként működött és már nem csak Magyarországon, hanem már akkor Egyiptomban is. Nagyon nagy segítséget adott.

Benet: Néhány szót a szövetkezetről és a faluról illetve a szövetkezet, mint társaság és a tagjai viszonyáról.

A mi szövetkezetünkben, és ez nem csak nálunk volt így, hanem itt hallgatólagosan a homokvidéken íratlan szabály volt, hogy nem csak a 0.6 ha/fő háztáji biztosításával segítette a szövetkezet a tagjait, hanem hát bizony mi megszerveztük azt is, hogy vetőmagot juttassunk a háztáji területbe. Segítettünk a termékek értékesítésében is. Például ha épp a háztájiban sertést hizlaltak, akkor a sertést leszerződtek a húsipari vállalatnak. Továbbá átvettük és beszállítottuk tőle, neki gyakorlatilag csak a pénzért kellett a szövetkezet irodájába bejönni. Aztán olyan – elnézést - turpisságot is elkövetett a szövetkezetünk, hogy kötelező háztáji területen kívül, azoknak az ún. jó gazdáknak, akik erre hajlandóságot mutattak és itt a gyümölcsstermő vidéken voltak jó néhányan, akik nagyobb területen akartak gyümölcsöt termelni, hát mi bérbe adtunk területeket jelképes díjért, 20 fillérért.

Benet: több szövetkezet csinálta ezt. Ez az 1980-as években volt.

Igen, tehát **gyakorlatilag adtunk lehetőséget azoknak, akik akartak, hogy tudjanak érvényesülni.**

Benet: amikor a szövetkezet ezeket a szolgáltatásokat csinálta, azt piaci áron tette, vagy volt benne rejtett támogatás?

Korábban említettem, hogy szövetkezetünk 40 erőgéppel és annak munkagépeivel rendelkezett, na most ez a kapacitás több volt annál, mint ami a közös területek

műveléséhez szükséges volt, ezért ún. mezőgazdasági szolgáltatást is végzett a szövetkezetünk a szövetkezet tagjainak, kívülálló gazdálkodóknak és más gazdaságoknak is. A szövetkezet azzal is segítette a tagjait, hogy a tagoknak mindig minden esetben önköltségen műveltük meg a területüket, illetve arattuk le a gabonájukat. Ezzel is segítettük a háztáji gazdaságokat.

Még egy dolog jutott eszembe, ami talán említésre méltó. A mi szövetkezetünk abban a sajátságos helyzetben volt, hogy mivel itt Szeged környékén a homokvidéken szinte a legtöbb a napsütéses órák száma, a gabonáink 2-3 héttel mindig korábban beértek, mint például a megyénk északi részén, Szentés környékén, vagy Szolnok megyében a gabonák. Így kialakítottunk olyan együttműködést, hogy nagyon sokszor, amikor mi már befejeztük az aratást, a kombájnaink a megye északi részére, illetve Szolnok megyébe mentek aratni teljes műszaki háttérrel....

3. Egy másik termelőszövetkezet példája (Interjú Puikovics Béla ex-elnökkel)

Benet: Hogyan alakították meg Mátételken a szövetkezetet?

Mátételke községben az első szövetkezet 1949-ben alakult meg 13 kistermelővel/kisparaszttal, ami tulajdonképpen ugyanolyan keservesen élt, vagy dolgozott, mint az egyéni gazdálkodók, csak annyi volt a különbség, hogy ők adót nem fizettek. Ez tulajdonképpen működött egészen 1958 végéig. Ezután 1959 évben két szövetkezet alakult, amelyek két év után egyesültek és felvették a Győzelem TSZ nevet. Ez a szövetkezet egészen az 1990-es évekig működött. Az 1990-es években jött a rendszerváltás, nagyon sok minden változott, akkor Mátételke Szövetkezete néven működött tovább, egészen 2003-ig. 2003-ban alakult át kft-vé, ami Zöldmező Kft. névre hallgat és ez jelenleg is működik.

Tehát nagyon röviden ez a története. De ez túl rövid. Igen.

Benet: Van-e a fejedben néhány jellemző, hogy meddig ment ez fölfelé, ez a Győzelem Szövetkezet? Meddig ment fölfele, bővült, növekedett, kb. mikor és hol volt a csúcspont?

Mondhatom, hogy nagyon nagy fejlődésen ment keresztül ez a szövetkezet. Tehát amikor egyesült a két szövetkezet, akkor szinte majdnem azt lehet mondani, hogy semmije nem volt. Gépe egyáltalán nem volt a szövetkezetnek. Akkor a gépállomás szolgáltatta a gépi munkákat, illetve a gépi talajmunkákat és hát lovakkal végezte a szövetkezet a többit. Kb. 1964-ben vette a szövetkezet az első gépeket, azokat a régi Belorusz traktorokat. Tehát abból volt kettő, meg egy kis K25-ös traktor, meg egy Belorusz MTZ traktor. Ez volt tulajdonképpen az első lépés, ez úgy 1964-ben volt.

Benet: A G35-ökhöz képest azért ez nagy fejlődés.

Igen. Tulajdonképpen G35-ös is volt kettő, de azok már annyira ókoriak voltak, hogy nem nagyon lehetett működni vele. Akkor tulajdonképpen 1968-tól kezdett fejlődni a szövetkezet. 1966-ban áttért a szövetkezet a készpénzfizetésre és ez már lényegesen kedvezőbb volt a tagságnak, mint a munkaegység. A munkaegység rendszerben nagyon rossz volt, de év végén tulajdonképpen nem tudtuk, hogy mi az értéke és év végén ahogy adódott, tulajdonképpen ízig száradt takarmányrúpát meg csutkát kaptam, ilyenekkel lettek a tagok kifizetve. Tehát 1966-ban áttértünk a készpénzfizetésre és 1968-tól kezdve akkor már egész szépen fejlődünk. Akkor már 80%-át a munkabéreknek kifizettük, az már nagyon nagy jelentőségű volt, és év végén a 20%-ot is megkapták, ami bent maradt. Az állattenyésztés is nagyon nagy fejlődésen ment keresztül, a gépesítés is nagyon nagy fejlődésen ment keresztül, és akkor ez tulajdonképpen lendületbe hozta egy kicsit a gazdaságot és akkor kezdett el igazán fejlődni. Akkor már a termelés is egészen jó színvonalon működött, az állattenyésztés is, tehát kezdetben 1959-ben amikor megalakult 50 darab szarvasmarhával rendelkezett, erre az időre 1968-70-re már 160 darab fejőstehene volt.

Benet: Tehát 1961-ben megalakult a Győzelem Termelő Szövetkezet.

Amikor a két szövetkezet egyesült és Győzelem néven folytatta tovább munkáját, akkor 2400 hektár területe volt. Ebből körülbelül 100 hektár körül volt a kaszáló, legelő, a többi az szántóterület volt. Itt azért volt fontos, hogy az állattenyésztést is megfelelő szinten alakítsuk, hogy a legelőt, kaszálót is ki tudjuk használni. Ezért fejlesztettük a szarvasmarha állományt, sőt a juhállományt is fejlesztettük, tehát juh állományból is közel 2000 anyajuh volt. Igen komoly állomány volt, és hát a sertésállomány is, amikor kezdtük 14 anyakoca volt, és ez 1968-ra 210-re növekedett. Ez nagyon nagy fejlődés volt, közel 3000 hízósertést adtunk le éves viszonylatban.

Benet: Baromfival foglalkoztatok-e?

Baromfival nem foglalkoztunk. Az állattenyésztésben a szarvasmarha, a juh és a sertés, ez a három ágazat dominált. Növénytermesztésnél búza, kukorica, takarmányárpa, cukorrépa, ez utóbbinak hagyománya volt, illetve van Mátételken.

Benet: Melyik gyárba szállítottátok a cukorrépát?

A Szolnoki Cukorgyárba, ami kétségkívül messze van. Hát a Kaposvári Cukorgyár jöhetett volna szóba még ami itt közel volt. A szolnoki viszont jobb volt, jobban kialakult a kapcsolat az ottani vezetéssel. Azért volt hagyománya a cukorrépa termelésnek, mert valamikor a Vilmai János uradalomban egy szeszgyár működött Mátételkén és a cukorrépát és a kukoricát tulajdonképpen szesznek dolgozták fel, és a cukorrépának ezért van hagyománya. Egyébként ezen a területen 650-750 mázsa körül termett a cukorrépa, még a mai napig is ennyi terem. A cukorrépa egy nagyon jelentős termény volt. És hát az állattenyésztés volt az, ami nagyon jelentős volt, és így a szövetkezet 1975-re egészen jól kialakult.

Benet: A szövetkezetben volt-e jelentős melléküzemág? Ez a tevékenységi kör országos szinten nagyon dinamikusan növekedett 1967 után.

Ebben a szövetkezetben ilyen nem volt. Itt kizárólag az alaptevékenység dominált, a mezőgazdaságon belüli növénytermesztés és az állattenyésztés.

Benet: És a gyümölcs?

Hát a gyümölcs ezen a területen nincs, egyszer próbálkoztunk itt 20 hektár meggyes telepítésével, de nem vált be. És akkor abba is maradt. Hát a bácskai földek azok csak a mezőgazdaságon belül a búza, kukorica, cukorrépa, takarmányárpa kultúrákra kiválóak. Aztán később jött a repce, a napraforgó, ezek voltak a kiegészítő növények, amelyek pénzes növények voltak. Ugye a búza az is pénzes növény, de takarmánynak kellett használni. A kukoricát szintén takarmánynak, az őszi árpát is takarmánynak. Tulajdonképpen így alakult ki a termelés szerkezete. Most is lényegében ez a hagyomány él tovább, tehát nem igen változott. Most is a búza, a kukorica, a cukorrépa, napraforgó és a repce, ez az öt növény, ezek dominálnak.

Benet: Az állatállomány itt is visszaesett?

Teljesen visszaesett, tehát a jelenlegi gazdaságban, a kft.-ben egyetlenegy állat nincs. Amikor megszűnt a vállalkozás mint szövetkezet, azaz átalakult kft.-vé, akkor a sertés és a szarvasmarha állomány is fel lett számolva, úgy hogy a mai napon egyetlenegy állat sincs.

Benet: Ha most az 1980-as évtized végére ugrunk, ami lényegében a véget jelenti bizonyos szempontból, de még együtt volt ez a szövetkezet, körülbelül milyen főbb adatai voltak? Mennyi volt a termelési érték vagy az árbevétel esetleg mekkora volt az állatállomány, mekkora volt a terület?

Tehát amikor mint Győzelem Szövetkezet, majd Mátételki Szövetkezet néven működött a vállalkozás, akkor a jószágállomány, olyan 200 db volt a fejőstehén, a sertésállomány az maradt 210-nél, és a juhállomány is jelentős volt. Amikor már elkezdtek a magángazdálkodást, akkor a gyepterületek nagy része is átment magángazdálkodásba és ez kihúzta a talajt a szarvasmarha- és a juhágazat alól.

Benet: Az 1980-as évek végén sem volt jelentős melléküzemág, például valamiféle feldolgozás a szövetkezetben?

Nem volt. Bár, tulajdonképpen a szárító az működött, de az beletartozik a növénytermesztésbe, és hát azzal már szolgáltatunk a környékbeli szövetkezeteknek és a gazdáknak is, akik már magángazdálkodóként működtek. Sőt volt egy Sirokkó meg egy Bábolna-szárítónk, és a Sirokkót azt teljesen átállítottuk szója pörkölésre. Itt a környéken többen elkezdtek szóját termelni.

Sőt még Bólyból is idehozták a szóját pörkölni.

Benet: Eddig ezt nem említetted. Mikor került ide a szója?

A szója úgy a 1970-es évek vége felé a 1980-as évek elején és ez valóban új vonás volt.

Viszont mi csak kis területen termeltük csak olyan 50 hektáron, tehát nem sokat, de a környékben akik termeltek, olyan 50–100 hektáron, szintén idehozták a szójájukat pörkölni. Ez volt egy ilyen kiegészítő tevékenység, melléküzemágszerűség.

Benet: Most akkor próbáljuk meg felidézni a 1989 utáni privatizációt, vagy mikor az 1990-es években privatizálták ezt a mátételki Győzelem Szövetkezetet. Hány tagja volt még az 1980-as évek végén? Akarta-e ennek a tagságnak a többsége, hogy menjen szét darabokra ez a szövetkezet, vagy nagyon erős volt a felső politikai nyomás, ösztökélés? Hogy látod?

A 1980-as évek végén olyan 300-350 fő körül volt a taglétszám, ebben benne vannak a nyugdíjasok is. Alkalmazottunk nem volt, tag dolgozója volt a szövetkezetnek még a 1980-as évek végén, olyan 250-300 fő lehetett.

Az a helyzet, hogy a tagság nem nagyon akarta itt a szövetkezet szétzúzását, ezt az is igazolja, hogy még most is az a szövetkezet kft. néven működik. Tehát itt a tagság többsége nem akarta a szövetkezet felbomlását, szétverését, maradt is együtt tovább. Tehát akkor, mikor ezek a változások mentek, egy olyan változtatást kellett csinálnunk, hogy megszüntettük a Győzelem nevet, tehát nem Győzelem Mezőgazdasági Szövetkezetként működünk, hanem Mátételki Mezőgazdasági Szövetkezetként, azaz semleges néven, és így nem volt semmi probléma. De a tagság nem akarta a felbomlást, sőt egyben szeretett volna maradni. Én már akkor elnöke voltam a szövetkezetnek, én tartottam a tagságban a lelket, és a tagság is azt akarta, hogy dolgozhasson. No és ugye minden hónapban eljött a tizedike! Most mindegy, hogy mennyi pénzt kapott kézhez, de rendszeresen megkapta a fizetését tizedikén. Ez a mai napig így áll, hogy aki dolgozik az tizedikén megkapja a fizetését. Megkapta, megkapja.

Benet: Nyereséges volt a szövetkezet?

Nyereséges volt, végig nyereséges volt a szövetkezet, de 1999-ben volt egy 11 millió Ft veszteség. Viszont előtte, 1998-ban egy olyan politikai húzás volt, ami nagyon hátrányos helyzetbe hozta a szövetkezeteket. 1998-ban még a zárszámadásunknál – a jó gazda mondja, hogy egy a bankba, egy a határba, egy a magtárba – tehát 1997-98-as évre az akkori zárszámadásunk szerint 47 millió Ft készpénzünk volt. A magtárunk tele volt takarmánnyal, és a mezei leltár teljesen rendben volt. És 1999-es zárszámadásra már 11 millió Ft veszteségünk lett. Az egy olyan év volt, hogy nagy aszály volt, a növénytermesztés eredményei rosszak voltak, no és hát a politika is egy kicsit belenyúlt a dolgokba. Ugye jöttek azok a rendelkezések, hogy 5 éven belül kft-t kell alakítani. Egyébként azt a mai napig nagyon-nagyon bánom, hogy megcsináltuk a kft-t. Sokkal inkább **maradnunk kellett volna a szövetkezeti formában** vagy valamilyen olyan formában, ahol nem lehetett volna szétcincálni a szövetkezetet.

Benet: ha mondjuk lehetett volna növelni az egyéni gazdaságok nagyságát, aki akarta?

Akkor én már azt mondtam mint a szövetkezet elnöke, hogy kérem uraim a szövetkezeti tagság és a szövetkezeti munka nem kötelező. Aki akar szövetkezeti tag lenni az maradjon szövetkezeti tag, aki akar magángazdálkodást folytatni az kérem jelentse be. A közgyűlés meghatározza, hogy melyik táblából osztjuk a földeket, és akkor két táblából, azaz egy legelőből és egy szántóföldi táblából megkapta volna a földterületét és dolgozhatott volna magángazdaként. De hát ez ment addig, ameddig 1992-ben elkezdődött a kárpótlás. Akkor ez mindent tönkretett és a kárpótlási jegyekre kiosztották a földeket. Szétdarabolták a földeket és az egyéb vagyont is.

Na most a vagyonnál az a helyzet, hogy mi nem adtuk át az államnak, hogy fizesse ki a szövetkezeti vagyont, hanem saját erőnkől kifizettük a kívülállókat, az üzletrészt. Kifizettük teljesen, és a megmaradt üzletrészt azt szétosztottuk a megmaradt tagok között, és akik dolgoztak. És így jó is volt, nem is volt semmi, csak **ott követtük el a hibát, hogy átalakultunk kft-vé..** Nem lett volna szabad, nem kellett volna, mert amikor átalakultunk kft-vé, akkor én a következőket mondtam az embereknek: emberek most az üzletrészüik

nem üzletrész, hanem tulajdonképpen részjegy. És a kft-ben, mint résztulajdonosok dolgoznak. Ezzel a részjeggyel csinálhatnak bármit, eladhatják, örökölhető, vagy bármit lehet vele csinálni, de azt az egyet vegyék tudomásul, hogyha eladják a részjegyüket, akkor a munkahelyüket is eladják. Ennek ellenére sajnos így történt. Amíg szövetkezeti formában dolgoztunk, addig 70-80 embert foglalkoztattunk, 70-80 embernek és családjának kenyeret adunk. Amikor átalakultunk kft-vé akkor jött egy olyan személy, aki felajánlotta, hogy megvásárolja az üzletrészeket, és 50-60%-os áron meg is vette azokat. Eladták az emberek, mert hát ugye a politika nagyon bizonytalan volt, és hát rögtön pénzt kaptak.

Benet: Milyen üzletrészek voltak ezek?

Olyan 300-500 ezer forintos üzletrészek voltak, és ezt eladták 50-60%-os árért. Na most a 400 ezerből kapott esetleg 200 ezret, vagy éppen 220-230 ezret, de azt zsebbe tette és élt belőle, felélte a mai napig. A kft működik, és most összesen dolgoznak benne 11-en.

Benet: amikor még egyben volt a Győzelem Szövetkezet, akkor hány volt? Olyan 300 körül?

Igen, 300-350 tag, de nem mind dolgozó tag, ebben kívülálló is volt.

Benet: Alkalmazottak voltak ezek a kívülállók.

Nem, ezek teljesen kívülállók, csak az üzletrészüket volt itt, ők az ország különböző részein éltek. Ha jól emlékszem 120 kívülállótól vásároltuk meg az üzletrészeket, és körülbelül 50 nyugdíjastól. Úgy 170 személytől megvásároltuk az üzletrészt, és kb. 50-60 személy maradt itt a szövetkezetben, aki nem adta el az üzletrészt, csak amikor kft-vé átalakultunk.

Benet: Itt volna még egy fontos dolog. Amíg egyben voltatok, tehát itt volt ez a 300 fő, akkor mennyi volt ennek a szövetkezetnek az outputja? Az árak persze nagyon befolyásolják a nagyságot. Tulajdonképpen hova jutottunk a XXI. század első évtizedében, szóval ha most bekalkulálod, megbecsülöd, mekkora változás volt?

Pontosan számokkal nem tudom megválaszolni, de hogy ha az elég, hogy lényeges, nagy változás történt mínuszba. Igen, hogyha azt mondom, hogy nagyon nagy változás volt, de mínuszba és nagyon nagy mínuszba, nem tudom, ez eleget mond-e?

Benet: Erről az 1990-es évtizedről jó lenne beszélni. Hogy ment? Van ez a kft, ez úgy néz ki, hogy egy perspektivikus forma, szóval, ha a jövőbe előre tekintünk, mit tudnál mondani?.

Én nem látom a kft hosszú távú jövőjét, szövetkezeti párti vagyok egy kicsit, jobban szerettem volna, ha egyben marad és szövetkezetként dolgozik tovább. Lehetett volna azon sok mindent változtatni, módosítani, hogy semmiben sem emlékeztessenek a kolhoz típusú szövetkezetekre. Egy más típusú szövetkezetet, tehát egy olyan szövetkezetet kellett volna kialakítanunk, mely a tagjaiért dolgozik, működik, létezik. A kilencvenes években mi meghirdettük azt, hogy a sertéseket felvásároljuk, a szarvasmarhákat felvásároljuk, tehát a hízómarhát és a tejet felvásároltuk, majd a szövetkezetben keresztül értékesítettük. A gabonát a szövetkezetben keresztül értékesítettük, kukoricát, búzát, mindent. Ez nagyon jó dolog lett volna, csak **szemléletváltásnak kellett volna bekövetkeznie**. Egy olyan szemléletváltásnak, hogyha én, mint szövetkezeti elnök vállaltam volna az értékesítést, és több más hasonló dolgot, akkor én elvártam volna az emberektől, hogy azt a takarmányt etessék, amit én kevertetek és a mi sertéseink is ették, azt a takarmányt etessék a tehennel, amit mi termeltünk és készítettünk elő, vagy azt a vetőmagot vesse el, amit én ajánlok, mindenből, búzából, árpából, kukoricából. Nem lett volna az, hogy 100 fajta búzát kell betárolni a tárolóba. Hanem akkor egy vagy két fajtát, vagy háromfajtát tároltunk volna be, és annak a minőségéért én vállaltam volna a felelősséget. Sertésekkel is azt csináltuk, hogy általában 50 darabot szállítottunk szinte minden héten, a Pick Szegeddel voltunk kapcsolatban. Én akkor azt mondtam, hogy 15 db menjen bele a háztájiból és 35 db a közösből. De hát az a helyzet, hogy minőségi vágásra ment, és amikor mi majdnem a 60%-nál voltunk a minőségi vágásnál és ebbe belekerült a

15 db háztáji, akkor lement 52-re, 48-ra, 47-re. Nem azt a takarmányt etették, amit én ettettem. Szemes kukoricával etették, ami a minőséget megváltoztatta. Azt mondtam, hogy ez nem mehet a szövetkezet rovására, akkor teljesen külön szállítsuk a sertéseket, külön a háztájit és külön szállítsuk a közöst. Még akkor is jól jártak volna, mert 8 napon belül a Pick Szeged utalta a pénzt, mi fizettük ki a termelőknek. Akkor viszont megjelentek az úgymond partizánok, akik ígértek füt-fát, és elvitték a sertést. Azután utólag vagy fizettek vagy nem fizettek. Sok olyan ember van, akinek a 1990-es években elvitték a disznóját és a mai napig nem fizették ki. Viszont aki hozzánk szállította a sertést az biztos, hogy megkapta a pénzét. Később aztán rájöttek az emberek és hozzánk hozták a sertést mert itt biztos fizetés volt.

Felbomlott a technológiai fegyelem. Így nem lehet előre menni. Csaknem az egész magyar mezőgazdaságot ez jellemzi.

A földeknél is hasonlóan van ez. Én nem a kárpótlás ellen voltam. Jó, a kormány úgy döntött, hogy kárpótlást fizet, de mindent a földekből kárpótoltak. A falusi embernek a lába alól kihúzták a talajt. Az, hogy bérleti díjat kell fizetni, abszolút nem elfogadható.

Ezek az emberek sértettek lettek. A 2400 hektárból a kárpótlás után nem maradt csak 1500 hektár. A többi elvitték, szétdarabolták. Hol van ez a gazdálkodás ahhoz, amikor mi a közösen termeltünk 5,0-5,5 tonna búzát, a 7,0-9,0 tonna kukoricát, a 65,0-75,0 tonna cukorrépat hektáronként! Hol vannak ezek a kisparaszti gazdaságok ehhez a termelési szinthez képest? A másik megjegyzésem a kárpótlással kapcsolatos. Én úgy rendeztem volna ezt le, hogy Mátételkén két helyen kapta volna meg az illető a földjét. Akkor ott tudott volna gazdálkodni is, aki gazdálkodni akart. Aki akar, marad a szövetkezetben és dolgozik a megmaradt földön, aki meg magángazda akar lenni, az menjen és magángazdálkodjon. Mi integráltuk volna őket, ha akarták volna. Hát ez sajnos nem így következett be. Ha ez nem így történt volna egész másképp alakult volna a magyar mezőgazdaság.

Benet: Most mit lehetne csinálni középtávon? Maradhat-e így ahogyan van?

Véleményem szerint elsősorban egy földrendezést kellene csinálni, tehát tagosítást, mégpedig oly módon, hogy maximum 2-3 helyen kapja meg az illető a földjét és azon gazdálkodjon. Így más lenne a gazdálkodás is, mások lennének a terméseredmények és az egyéb eredmények is. Azt mondanám, hogy aki szövetkezet formában akar dolgozni, az dolgozzon szövetkezeti formában, aki magángazdaként akar dolgozni, az dolgozzon magángazdaként. Aki az utolsó szövetkezetben dolgozott az annyi társadalombiztosítást, annyi nyugdíjat fizetett, azt most csak 11 ember fizeti. Nem szűntek volna meg faluhelyen a munkahelyek ilyen mértékben. Itt Bácsalmás környékén azt hiszem országos szinten az egyik legmagasabb a munkanélküliség.

Benet: A szövetkezetekkel kapcsolatban és ha Magyarországról van szó nem lehet megkerülni azt a kérdést, hogy nálunk volt szövetkezeti földtulajdon. Ugye ez 1967-ben született meg, akkor hoztak róla törvényt. Amikor még egyben volt a Győzelem Szövetkezet akkor nagyjából hogy nézett ki ott a földtulajdon? Mennyi volt a tagsági-, mennyi volt a szövetkezeti föld, és állami tulajdonú föld volt-e a használatokban?

Körülbelül 50%-os lehetett a szövetkezeti tulajdon, tehát az amit megvásároltunk, és 50 % volt a tagjaink tulajdonában. Állami föld itt mátételki viszonylatban nem volt.

Ez volt az egyik nagy probléma a kárpótlás alatt, mert a Mátételki Állami Gazdaság, amikor megalakult az 1950-es években, akkor itt tagosítottak azokat a földeket, amelyeket akkor „felajánlottak” vagy elvettek, azoknak a tulajdonosai elmentek Budapestre, meg ki erre ki arra dolgozni. Az ő földjeiket tagosították be az állami gazdaság földterületébe, ahol egyben, nagy táblákban művelték. Azoknak az embereknek, akiknek betagosították a földjét azoknak adták oda a kisparasztok földjét, akiktől elvették vagy „felajánlották”. Úgyhogy a **kárpótlás ideje alatt 1 hektár földre kettő tulajdonos**

volt. Tehát volt az, aki a kárpótlás címén kapta a földjét, és volt az, aki a szövetkezet révén volt tulajdonos. Mint szövetkezeti tagtól nem vették el a földet, illetve nem váltották meg, tehát megmaradt neki a földje, amit ő tulajdonképpen mint szövetkezeti tag kapott meg. És 1 hektár földre két tulajdonos jelentkezett, a kárpótoltt és a szövetkezeti tag.

Benet: Azok, akik itt vannak, a Te generációd, azokban egyáltalán felmerült, hogy kellene egy jó szövetkezet itt Mátételken?

Biztos, hogy fölmerült. Mindenkinek ott van a földterülete. Egy gazdálkodót lehet mondani, aki itt a mátételki határban 130 hektár területen gazdálkodik, a többi mind odaadta a szövetkezetnek, az állami gazdaságnak és ilyen 1-2 hektárokkal dolgozik, ami saját magának megvan. Nekem is van 60 hektár földem, én is csak itt a ház körül lévő területet művelem, a többit mind bérbeadtam a kft.-nek. 1000 Ft bérleti díjat kapok aranykoronánként. Meg vagyok vele elégedve, de kaphatnék többet is. Az állami támogatással meg a termeléssel nem jár rosszul a mezőgazdaság, a gazdálkodó.

Benet: Mi van még ami fontos lehet? Ami speciális eset, vagy fontos itt mátételki szinten?

Hát én változatlanul azt mondom, hogy ha mezőgazdasággal akarunk foglalkozni, és tényleg a mezőgazdasággal, mert Magyarország agrárország volt örök életében, tehát itt nem lehet a mezőgazdaságot megkerülni. Itt csak a jól kialakított és jól működő szövetkezet tudna dominálni. A kimutatásodból láttam, hogy hogyan állunk. A mezőgazdasággal nagyon magasan verjük a lécet itt az EU-s országok között. Ez is egy problémája a mezőgazdaságnak. Ilyen termelési szinttel az Európai Unióban?!

Abban, hogy a magyar mezőgazdaság úgy ahogy vegetál jelenleg, belejátszik az a tény, hogy amióta beléptünk az Unióba fokozatosan nőnek a támogatások a megelőző időszakhoz képest. Mert az EU mezőgazdaság magasabb szinten volt támogatva, mint a szocializmusban a magyar. Egyébként ez most is így van. Még nekünk nem adták ide a teljes összeget, de 2013-ra ugyanazt a támogatási szintet elérjük mint ami az EU-15-nek van.

Benet: A legnagyobb ellentmondása ennek a 1989 utáni átalakulásnak, hogy mindenki szajkózza, hogy tervgazdálkodás helyett piactudáságot akarunk. Eközben nem szabad elfelejtkeznünk arról a tényről, hogy az úgynevezett tervgazdálkodás időszakában a magyar mezőgazdaságnak kisebb volt a támogatottsága, mint az EU mezőgazdaságnak. Na most ha a piactudáságot azzal jellemezzük, hogy a kérdéses mezőgazdaságnak a feltételrendszere milyen közel van a világpiachoz, azaz minél közelebb van annál inkább piactudásági, akkor Új-Zélandé nagyon közel van, Ausztrália is nagyon közel van, tehát nagyon piactudásági, viszont például Japán mezőgazdasága az nagyon távol van. A miénk pedig, ha fokozódik a támogatottsága, miközben vezetjük be a piactudáságot, akkor tulajdonképpen ilyen értelemben távolodunk is attól. Ez a 1990-es évek utáni történések egyik lényeges vonása egy mondatban. Szóval meglehetősen ellentmondásos a piactudáság bevezetése a mezőgazdaságban.

A technológia nincsen szabályozva, annyira heterogén és ez megjelenik a végtermékekben.

Egy 20 millió Ft-os géppel 300 hektáron dolgozni az öngyilkosság. Egy ilyen géppel legalább 1000 hektárt kell művelni. Ilyen új földesurak nem nagyon vannak. Egy ember van. Ő úgy tudta kialakítani a gazdaságot, hogy már régebb óta juhokkal foglalkozik, és azt hiszem volt neki 1500-as juhállománya, és abból. Egy időben a juh aranyat ért, ezzel meg tudta venni magának a 20 milliós gépet, a gazdaságát fel tudta úgy fejleszteni, hogy a vetőgéptől kezdve a fűkaszáig, mindent ami egy gazdaságba kell, meg tudott venni. 130 hektáron gazdálkodik. Van még ez a kft., amelyik magánkézben van, és a Bácsalmási Állami Gazdaságnak van egy üzemegysége Mátételkében. Itt van egy kb. 700 hektár területe Mátételkén. Bácsalmáson van a központja, és ezen gazdálkodik. Itt van egy nagy

telep, volt egy gépjávitóműhely, de ez teljesen megszűnt. Most alakítja ki a sertéseknek a férőhelyeket. Volt előtte szarvasmarha, sertés, most csak sertésnek alakítja ki a férőhelyeket. Ez a kettő, a kft. meg az állami gazdaság, amelyek itt nagyobbak, valamint a már említett 130 hektáros termelő. A többi mind bérbe adta a földjét vagy az állami gazdaságnak vagy a kft-nek, annak idején a szövetkezetnek és 1-2 hektárral hobbizik.

Benet: Itt Mátételkén eljutott-e a köztudatba, hogy országos szinten Magyarországon volt 60 úgynevezett szakszövetkezet. Ez is egy szövetkezeti modell, amelyben a tagoknak az egyéni gazdaságában folyt a termelés és igénybe vettek bizonyos szolgáltatásokat a közös gazdaságtól. Másrészt pedig maga a közös gazdaság, a szakszövetkezet közös gazdasága elkezdett bizonyos vállalkozásokat elindítani. Ha jól indították el, akkor egyre csak növekedett ez a szövetkezeti eredmény, akkor újabbakat indítottak, és akkor lett egy kétpólusú gazdaság. Mentek, tették a dolgukat a tagok a tagi gazdaságukban, de a közös gazdaság is egyre fejlődött, terebélyesedett, és ez a kettő nagyon jól megvolt, sőt kiegészítette egymást. Ez lehetett volna egy megoldás.

Ezt mondtam én is az előbb. A szövetkezeteket nem kellett volna szétverni teljesen, módosítani kellett volna rajtuk, alakítani valamilyen formában, és nem főnről kellett volna ezt meghatározni, hanem alulról kellett volna indulni és amit a helybeli emberek szerettek volna és akartak volna azt kellett volna fejleszteni! Egészen másképp mentek volna a dolgok. Bár Mátételke ilyen viszonylatban egy érdekes település, négy uradalom volt benne 1945 előtt és 37 kisebb tanya, kisparaszt, a 12 holdtól a 100 holdig. A többi embernek vagy volt földje vagy nem volt. Inkább a szövetkezeti formát igényelték volna. A mátételki szövetkezetben még 1985-ben is 250 ember dolgozott, az állami gazdaságban pedig itt Mátételkén 110 ember. Most 11-en dolgoznak, és az állami gazdaságban meg öten. A többi munkanélküli, vagy előregedett.

Benet: Mi lett az állami gazdasággal?

Privatizálták, most magántulajdonú társaság. Bácsalmáson van a központja. Jól működik. A legnagyobb hibának azt tartom, mint mondtam, hogy átalakultunk kft-vé. Volt egy törvény, úgy emlékszem a Fidesz ideje alatt, hogy át kell alakulni. Az járt jól, aki korán kelt. És most én úgy veszem észre, hogy ebben mi nem jól jártunk el.

Benet: Mi lenne még fontos?

Ma is azt mondom, hogy szövetkezeti formában kellene dolgozni, nem abban a kolhoz típusú szövetkezetben, hanem a magyar szakemberekre kellene rábízni, hogy milyen szövetkezetet kell kialakítani. Ők biztos tudják, most a szabad gondolkodás időszakában ezek a szakemberek jól megtudnák ezt a kérdést oldani.

Benet: Most dívik ez a részvénytársasági forma. Ez jobb esetleg mint a szövetkezet?

Ez teljesen tőkecentrikus. Volt-e itt a Győzelem Termelőszövetkezetben üzemi étkezdé?

Volt, de szétment úgy az 1990-es évek elején. Eltűnt. Most az önkormányzattal megegyeztünk, hogy onnan hozzuk a gyerekeknek és a felnőtteknek is az ebédet. Be kell fizetni egy összeget. A régi konyhából kialakítottunk egy melegítő konyhát, odahozzák és ott osztjuk szét.

Benet: Olyan probléma nem lenne, esetleg ha ez a kollektív gazdálkodás visszaerősödne, hogy a gazdák nem hagynák, hogy megmondják nekik, milyen takarmányozást csináljanak?

Itt nem sok ember lenne ilyen. Az lenne a jó, ha meg lenne határozva, hogy erről a két helyről kaphat területet. Kétfajta terület van a szántó és a legelő, így két helyen megkapná. A mezőgazdasági területnek 7 %-a legelő, szikes talaj, 93%-ot pedig megkapná a szántóterületből. És Ugyanilyen arányban maradna a szövetkezetnek is a terület, azaz 93% szántó és 7% legelő.

Benet: A szövetkezetnek vagy a kft-nek közös gépparkja van?

Van. Szolgáltató is. Ez a része a tevékenységnek megmaradt.

Benet: A szövetkezeti traktorokat szétkapkodták a privatizálásnál ugye?

Képzeld, egyetlen egyet nem vittek el.

Benet: Megakadályozták, vagy nem akarták?

Én hallgattam, és amikor ilyen lehetőség volt a kiválásra, akkor azt mondtam, hogy uraim lehet kiválni, az üzletrészbe ki lehet vinni gépet, ezt-azt, de viszi mindenki a tartozást is vele. Akkor megállapodtunk, megegyeztünk valamilyen formában és úgy vittek el kevés gépet. Nagy része megmaradt a szövetkezetnek..

4. Egy állami gazdaság példája (Interjú Fényes Györggyel és Kovács Sándorral.)

Benet: **Hogyan és mikor alakult meg a Soproni Állami Gazdaság?**

A Soproni Állami Gazdaság 1951. január 1-én jött létre. Területe 2650 ha volt, ami 1956-ra 3390 ha-ra nőtt. Ebben jelentős szerepet játszott a szőlő-és gyümölcssterület felfutása mintegy 300 ha-ral. A történelmi borvidéknek megfelelően a gazdaság fő profilja a szőlő-és bortermelés lett. 1956 évre már kialakultak az önálló üzemegységek. Mintegy 5 üzemegység volt, amiből három döntően a szőlő- és gyümölcsstermeléssel foglalkozott. 1965-ben az utolsó átvett kisüzemi parcellát is kivágták és 1966-ban a gazdaság befejezte szőlőinek felújítását.

Így végeredményben a szőlőterület összességében 474 ha volt, melyből ekkor

új telepítésű termő szőlő	205 ha
új telepítésű nem termő szőlő	<u>269 ha</u>
összesen	474 ha

Természetesen a borvidék jellemző domináns fajtáját a kékfrankost telepítették. A szüret idejének meghosszabbítása és a feldolgozás folyamatossága érdekében kék szőlőből Oportót, Cabernetet, Merlokot, Zweigeltet telepítettek. A nagyüzemi fehér ültetvényekből Zöld Veltelini, Tramini, Leányka, Irsai Olivér, Olasz Rizling fajták kerültek ültetésre.

Lényegében ezzel alapozódott meg a nagyüzemi szőlőtermesztés és indult el megerősödése, stabilitása, valamint mind a Soproni Állami Gazdaság, mind a Soproni szőlészet és borászat úgynevezett aranykora, mely 1980 évig tartott.

Ezekben az években olyan sok szőlészet és borászat fejlődését szolgáló beruházás, olyan szervezeti, műszaki változások és olyan kiemelkedő eredmények születtek, hogy az időszakot méltón nevezhetjük a soproni szőlészet és borászat 20. századi „aranykorának”.

Ebben az időszakban történtek a gazdaságban azok a beruházások, melyek kialakították a szőlészet, szőlőfeldolgozás, bortárolás és borpalackozás teljes vertikumát, komplexumát.

A fejlesztés a szőlőtermesztésnél a felújítások, fajtaválaszték bővítésére, a technológia korszerűsítésére irányult. Így a szőlőtermesztés területén 1978-ban próbálkoztunk a kombájn szürettel, de az ültetvények nem voltak alkalmasak e modern technológia bevezetésére, így ez a kezdeményezés nem volt sikeres. Ugyanakkor nagyon sikeres volt először az 1979 évben alkalmazott helikopteres növényvédelem és technológia alkalmazása.

Az 1980-as években egyre inkább érezhető volt a mezőgazdasági üzemek jövedelmeinek központi elvonása. Az gazdasági mechanizmus változtatása szerint az üzemek beruházási hiteleit az adózott jövedelemből kellett törleszteni, amely megdrágította a beruházás költségeit. Ez a rendelet sújtotta a Soproni Állami Gazdaságot is. Az Állami Gazdaság már korábban kiépítette a szőlészet és borászat teljes vertikumát.

A gazdaságban az 1960-as évek elején telepített ültetvények előregedtek, termőképességük egyre inkább csökkent.

Az új telepítésekhez nem volt elég a gazdaság jövedelméből akkumulálódó fedezet, még úgy sem, hogy módosítottuk a termelés szerkezetét. Felszámoltuk a szarvasmarha- és sertésstenyésztést, valamint mobilizáltuk a nélkülözhető ingatlanokat. Ennek ellenére a gazdaság hitelállománya folyamatosan növekedett.

A szűkös pénzügyi helyzet olyan megoldást szült, hogy a szőlő alapanyag szükségeltének biztosítása érdekében szőlőtelepítő és termelő szakcsoportokat hoztunk létre. Az Állami Gazdaság szőlőtelepítésre alkalmas területet adott azon dolgozóinak és más foglalkozású szőlőt művelni akaró és vállalkozó embereknek, akik vállalták az állami támogatáson felüli telepítés költségeit és azt, hogy termésüket a gazdaságnak értékesítik.

A gazdaság kedvezményes térítés ellenében elvállalta a telepítés és a művelés gépi munkáinak, valamint a növényvédelemnek az elvégzését és biztosította az oltványokat, valamint a táंबरendezések anyagait. A kézimunkák elvégzése a tagok feladata volt. Az ültetvény felépítménye a telepítést vállalók tulajdona lett, de a földterület nem, hanem azt a gazdaság 25 évre bérbe adta.

Nagyon jó koncepciónak bizonyult a gazdaságon belüli szakcsoportok megalakítása, hiszen a beruházási pénzeszközök nélkül mintegy 300 szakcsoportos taggal 128 ha új telepítésű szőlő alapanyagához jutottunk, melynek hektáronkénti terméshozama jóval meghaladta a gazdaságét. Ezzel biztosítva a gazdaság szőlőfeldolgozó kapacitásának kihasználását és a bor árualap megtermelését. Ezek a szakcsoportok még a mai napig aktívan működnek és jelentős mértékben biztosítják a borvidék szőlő alapanyagát, melyet a területen működő Borászati Kft-k vásárolják fel (SOP-VIN, VINEX).

A gazdaság alapvertikuma a szőlő- és borvertikum lett. Bár a megalakulás utáni első években a termelőkapacitás igen alacsony szinten volt, viszont 1954 után a következetes fejlesztési politika érvényesítése eredményeképpen jelentős feldolgozó és tároló kapacitásokat hoztak létre és helyeztek üzembe. Számszakilag azt mondhatjuk, hogy kezdetben csupán két db 20-20ezer kapacitású prés állt rendelkezésünkre, viszont 1978 évre a feldolgozókapacitás 60000 hl-re, míg a tárolótér kapacitása 42450 hl-re növekedett, ezen kívül 1972-re megépült egy 42000 hl-es teljesítményű palackozó üzem.

Természetesen a fejlesztés eredményeként megnövekedett a palackozott borok mennyisége, ezáltal a borászat árbevétele, hiszen az 1972 évi, több mint 9 000 hl-rel szemben 1976 évre ez a mennyiség 23 000 hl közelébe emelkedett. Palackozott boraink 71 %-át belföldön értékesítettük, 27 %-a ment a szovjet piacra és mintegy 2 % a tőkés országokba.

A gazdaság értékesített borainak szortimentje tartósan a következő volt:

- kékfrankos
- tramini
- zöld veltelini
- leányka
- olasz rizling
- savignon

A szőlő- és borvertikum döntő szerepét mutatják a vállalati eredmény alakulásában az 1980-1986 közötti évek számai. Ekkor ugyanis 50-60% közötti sávban található a vertikum aránya a gazdaság egészének nyereségében.

A magyar állami gazdaságok szakosodási politikájával összhangban Sopronban a szőlészeti- és borászat fejlesztése került a központba. A képhez hozzátartozik, hogy 1973-ban döntés született a gyümölcsstermesztés csökkentésével párhuzamosan a szarvasmarha- és sertésstenyésztés fokozatos megszüntetésére. Ez meg is történt, hiszen 1977-ben megszűnt a sertésstenyésztés, míg 1978-ban a szarvasmarha-tenyésztés.

A Soproni Állami Gazdaság gazdálkodása az 1951-1994 közötti 44 évben az eredményesség szempontjából a következőképpen jellemezhető. (Lásd:tábla)

A Soproni Állami Gazdaság vállalati eredményének alakulása 1951-1994 között

1951	Veszteség
1952	Veszteség
1953	Veszteség
1954	44
1955	402
1956	402
1957	402
1958	402
1959	993
1960	1180
1961	-2431
1962	1572
1963	6756
1964	2490
1965	-2956
1966	745
1967	2252
1968	6355
1969	7303
1970	7434
1971	6645
1972	9696
1973	7359
1974	7742
1975	10574
1976	10389
1977	9731
1978	8394
1979	7431
1980	9197
1981	12316
1982	14283
1983	6942
1984	1579
1985	9936
1986	7844
1987	-27591
1988	-51140
1989	19187
1990	23331
1991	-37134
1992	-212723
1993	-133505
1994	-126495

Az összefoglaló táblázatból kitűnik, hogy a makrogazdasági szinten mutatkozó 1965-1984 közötti nagy 20 évhez nagyon hasonló 1966-1986 közötti nagy 21 év van. 1987 és 1988 években drasztikus romlás következett be, majd a szocializmus végén, 1989, 1990 években újra nyereséges lett a gazdaság. Az 1990-es évtized első felében azután a gazdaság helyzete teljesen megpecsételődött.

A szóbanforgó 44 év tulajdonképpen 5 periódusra osztható:

1. 1950-1953 a nagyüzemi alapok lerakása
2. 1954-1962 a megerősödés
3. 1963-1981 a szőlészet-borászat „aranykora”
4. 1981-1986 a feltételrendszer romlása
5. 1987-től a „mélyzuhanás” időszaka

A periódusok közül érdemes néhány szót szólni az 1963-1981 közöttiről.

1963-1981-es években olyan sok a szőlészet és a borászat, valamint a mezőgazdaság fejlődését szolgáló beruházást valósítottunk meg és olyan kiemelkedő termelési eredmények születtek, hogy ezt az időszakot joggal nevezhetjük a Soproni Állami Gazdaság és egyúttal a borvidék gazdálkodása aranykorának (palackozó építése, melegítéssel vörösbor üzem, a szőlészet és borászat teljes vertikumának kiépülése, szárítóüzem megépülése stb.). Ez az időszak a vállalati eredményben is pozitívan jelent meg, hiszen 1966 és 1986 évek mintegy 21 éves időszakában a gazdálkodás mindig nyereséges volt.

Az 1981-1986-os évek csendes időszakként látszanak, de ekkor volt a gazdálkodás feltételrendszere romlásának időszaka. Az 1975-ben életbelépett gazdasági rendszer növelte az üzemek jövedelmeinek elvonását. Az új rendszer szerint az üzemek beruházási hiteleit az adózott nyereségből kellett törleszteni. Az új rendelet megdrágította a beruházás költségeit, a termelést. Az új rendelkezés elsősorban a hitelből gazdálkodó üzemeket, közöttük a mi állami gazdaságunkat is súlytotta. Csökkent az új beruházásokra fordítható forrás alap.

1987-től a gazdaság eredménye romlott, megkezdődött a „mélyzuhanás” időszaka.

Benet: igen, ezt tekintsük át részletesebben.

Az 1987. évi több mint 27 milliós vállalati veszteség kialakulását a gazdaság fő profilját képező szőlőültetvényekben keletkezett fagykárból adódó hozamkiesés okozta. A szőlőültetvényekben a téli időszakban jelentkező -20 -22 °C következtében mintegy 180 ha-on karehalás és rügypusztulás következett be, mely jelentősen csökkentette a terméshozamot. Mindezt még tetézte a július-augusztus hónapok katasztrofális időjárása, mint a jégverés, valamint a 150 mm-es rövid időszak alatt leesett csapadék. Ez nemcsak a szőlőültetvényekben okozott hozamkiesést, hanem a szántóföldi növénytermesztésben is. Ezen ágazatok hozamkiesésének következtében a gazdaság árbevétele mintegy 50 millió forinttal csökkent. Ezt tetézte még az, hogy az összesített export árbevétel 1986 évhez viszonyítva 1987 évben közel a felére csökkent. Ez jelentős hatással volt a fizetőképesség gyengülésére.

Ennek következtében a gazdaság pénzügyi helyzetében likviditási gondok jelentkeztek, melynek kiküszöbölése érdekében rövidlejáratú hiteleket kellett felvenni, melyre a meglévő borárualap fedezet biztosított.

1988-ban a helyzet súlyosbodott, hiszen a gazdaság az éves gazdálkodását több mint 51 millió forintos veszteséggel zárta. A veszteség nagyságnak nagyfokú növekedését elsősorban a borászat rendkívüli eredményromlása okozta, mely döntő mértékben meghatározta a vállalat eredményességét.

A borászat ágazati eredményének alakulását 1986 és 1988 évek között a következő adatok mutatják a borértékesítés függvényében:

Év	Értékesített mennyiség hl	Ágazati eredmény
1986	56321	38354
1987	46717	12199
1988	29126	-32086

Az 1987 és 1988-as évek veszteséges gazdálkodásából adódóan jelentősen megnőtt a vállalat likviditási gondja. A pénzügyi helyzet rendbetétele érdekében a gazdaság szanálásra került.

A szanálási megállapodást megelőzően a Soproni Állami Gazdaság Vállalati Tanácsa 1989 március 3-i hatállyal Budapestről érkező új igazgatót nevezett ki.

A szanálás hatására, valamint a földeladások révén (tómalmi kiskerti földek stb.) a gazdaság vállalati eredménye javult, de 1991-ben ismételten súlyos helyzetbe került, fizetőképessége megrendült, felduzzadtak a vevő követelése és szállítói tartozások.

A vállalat 1990 és 1993 évek közötti gazdálkodási tevékenységének fontosabb adatait a következő táblázat tartalmazza.

A költség-hozam-eredmény alakulása			
Év	Ráfordítás eFt	Bevétel eFt	Eredmény eFt
1989	309348	328535	19187
1990	289249	312580	2331
1991	295953	258819	-37134
1992	383922	178199	-212723
1993	387553	254048	-133500
1994	387553	254048	-126495

A táblázatokból látható, hogy a gazdaságnál nagyon nagy mértékű eredményromlás következett be, mely elsősorban a felelőtlen gazdálkodás következménye, hiszen a költségek például 1989 évhez viszonyítva 1992-re 24 %-kal nőtt, míg az árbevétel 36 %-kal csökkent, így összességében a ráfordítás-hozam olló 70 %-ra nőtt, mely elképesztően nagyarányú.

A gazdaság saját tőkéje évről-évre csökkent, 1992-re már majdnem teljesen felélte azt, és egyre nehezebb feltételek mellett kényszerült idegen források igénybevételére. A külső források aránya erőteljesen megnőtt (1992-ben már majdnem ötszöröse a saját tőkének), rövid távú kötelezettségei pedig 30 %-kal meghaladták a saját tőke értékét. Az eladósodottság mértéke rendkívül magas lett, mely a még elfogadott 25 %-os érték többszöröse.

Ilyen magas hitelhányad természetesen megszünteti a fizetőképességet és mint a Soproni Állami Gazdaság esetében is csődhöz vezetett.

A csődegyezés megkötése után a gazdaságnak nem sikerült orvosolnia a problémákat, mely várható is volt, hiszen olyan bevételi forrásokat állított be a bevételeknél, melyeknek realitási alapja minimálisnak bizonyult (központi irodaház, vetőmagüzem értékesítése stb.) olyannyira, hogy még érdeklődő sem volt, nemhogy konkrét vételi szándék.

Mivel a Soproni Állami Gazdaság a csődegyezésben vállalt kötelezettségének nem tudott eleget tenni, ezért több hitelező 1993. április 9-én felszámolási kérelmet nyújtott be a Győr-Moson-Sopron Megyei Bírósághoz, amely 1993. május 11-én végzésként elrendelte a gazdaság felszámolását. Ezzel egyidejűleg az Állami Vagyonügynökség leváltotta az igazgatót és privatizációs biztost nevezett ki a gazdaság élére.

A Soproni Állami Gazdaság a borászatra szakosodott és borainak jelentős részét a KGST piac felé értékesítette. Mivel a szocialista piac megszűnt, nem tudta borait értékesíteni fő exportpiaca, a Szovjetúnió felé.

Ez a közgazdasági szakemberek véleménye szerint a helytelen piacpolitikai döntés volt, mivel a nyugat-európai exportálók alig várták, hogy minél nagyobb arányban részesüljenek ezen nagy volumenű felvevő piacból.

A szőlőtermelés munkaerőhelyzete romlott, mivel a legjobb munkások Ausztriába jártak dolgozni, ahol az itthoni jövedelmük többszörösét keresték.

A gazdaság hitelállománya egyre növekedett. Ebből adódóan szóba került már az 1990-es évek elején a gazdaság privatizációja, de sem itthon, sem külföldön nem akadt vállalkozó, aki a gazdaságot egyben megvásárolta volna. Közben országszerte folyt a **kárpótlás**.

Az évek folyamán a város környéki községekből sokan, különösen a fiatalok találtak Sopronban munkát és munkalehetőséget, valamint a város vonzása miatt költöztek Sopronba. A kárpótlásról szóló törvény értelmében egy adott településen azok juthattak kárpótlási árveréseken mezőgazdasági ingatlanokhoz, akik 1992. július 1-én a településen laktak vagy onnan sajátították ki ingatlanjaikat. A környékbeli községekből Sopronba költöztek saját jogon vagy öröklés útján földet szerezhettek. A kárpótlási törvény lehetővé tette, hogy az 1946-ban kitelepített lakosok is részesüljenek kárpótlásban függetlenül lakóhelyüktől. Így olyan nagy lett a kárpótlási területek iránti igény, hogy a város nagyüzemi területei (Soproni Állami Gazdaság, Dózsa TSZ) sem voltak elegendőek az igények kielégítésére. A területigény kielégítését csökkentette, hogy az Állami Gazdaság dolgozói 20, míg a TSZ tagok 30 aranykorona értékű földet kaphattak térítésmentesen.

A Soproni Állami Gazdaság területével kapcsolatos teljes körű kárpótlási információ adathiány miatt nem áll rendelkezésünkre, csupán a felszámoló biztos 1996. szeptember 26-án kelt az Országos Kárrendezési és Kárpótlási Hivatalnak küldött adatszolgáltatási kérelmi levelére adott válasz, mely a következőket tartalmazza:

„A felszámolás az utolsó szakaszában tart, amiből következik, hogy a földárverések előkészítésében tevőlegesen résztvevők már nincsenek a gazdaságnál és csak kevés ismerettel rendelkezünk a Soproni Állami Gazdaság kárpótlási adminisztrációjára vonatkozóan.

Némi ismeretanyaggal rendelkezünk a megtartott árverésekre vonatkozóan amit a következőkben rögzítünk:

Árverés időpontja	AK	Érték (Ft)
Sopron, 1993. szeptember 8.	6775,68	5.507.387
Sopron, 1993. szeptember 21.	1581,28	795.524
Sopron, 1994. március 12.	16767,47	33.765.421
Sopron, 1993. április 25.	12052,27	17.391.371
Fertőrákos, 1994. március 23.	5495,48	7.325.577
Összesen	42672,18	64.785.280

Az árverések első szakaszának érdekessége az volt, hogy nagyon kevés volt a szőlővásárlásra jelentkezők száma, pedig 1 aranykorona értékű területet minimálisan 500 Ft értékű kárpótlási jegyért meg lehetett venni, ami nagyon alacsony ár volt. A kárpótlási területek fogyásával nagyon megnövekedtek az árak, így az utolsó szőlőárverésen már 10-15 ezer forint értékű kárpótlási jegyet kellett fizetni egy aranykorona értékű szőlőterületért.

A kárpótlásra jogosultak részben olyan személyek voltak, akik egyáltalán nem akartak foglalkozni a földkárpótlással szerzett kultúrával, így voltak, akik kárpótlási jegyeiket eladták.

A jogosultak másik része vásárolt területeket, elsősorban szőlőket abban a reményben, hogy később jó áron értékesíti, de az ilyen elképzelés valóra váltása csak nagyon kevésnek sikerült, így a kárpótlási területek egy jelentős része műveletlenül áll, ami különösen a szőlőterületekre vonatkozik.

A Soproni Borvidék jellemző területi adatai az 1998. július 15-i állapotnak megfelelően:

Termő szőlő	1199 ha
Nem termő szőlő	62 ha
Nem művelt ültetvény (már csak selejtezhető)	463 ha
Összes szőlőterület	1724 ha

Tehát az összes szőlőterület több mint negyede (26,8 %-a) évek óta műveletlen, parlagon hagyottak.

Több szakember egybehangzó véleménye szerint a sors keserű fintora, hogy ebben a szépen fejlődő városban, amely egykor olyan büszke volt szőlőskertjeire, ma ilyen állapotba került az ültetvények egy része. A mai kárt nagyobbra tehetjük, mint az 1946-os kitelepítés utánit.

A Soproni Állami Gazdaság **felszámolását** a Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróságon Fpk 79/1994/13 sz. végzésében rendelte el

A gazdaság felszámolás előtti zárómérlegének elkészülte után a felszámoló felmérte a gazdaság általános vagyonyhelyzetét, és a kötelezettségeket.

Eszközök összesen	677 MFt
Hitelezői igények	395 MFt
Eszközök értékesítési bevétele	455 MFt

A felszámolás elkezdésekor tényként lehetett kezelni, hogy a gazdaság termelését a korábban megígért külső forrás nélkül helyreállítani nem lehetett. Mivel a külső segítség elmaradt, így más lehetőség nem volt, minthogy a termelést a lehető legkisebb veszteséggel megszüntessék.

Agrárprivatizációs szempontból és a Történelmi Borvidék borászatának megmaradása és továbbfejlődése érdekében legfontosabb pályázók voltak a SOP-VIN KFT és a VINEX GMK.

A gazdaság dolgozóiból alakult két gazdasági társulás közül a SOP-VIN KFT megvásárolta az Ady Endre úti feldolgozót és pincét, a fertői prэшázat és munkásszállást a VINEX GMK a Rákóczi úti pincét. A két gazdasági szervezet együtt szerezte meg a gazdaság borkészletét, mezőgazdasági gépeit és a kárpótlásból kimaradt új telepítésű szőlőültetvények használati jogát. A megvásárolt vagyónrészeket e két kft rendeltetésüknek megfelelően hasznosították és használják ma is.

A SOP-VIN Növénytermesztési és Borkereskedelmi KFT 1995. március 13-án alakult a SOPRONVIN RT dolgozóiból önként társult 10 fő dolgozó összefogásával. A bejegyzett fő tevékenységi köre növénytermesztés, szőlőfeldolgozás, borforgalmazás.

Céljuk a felszámolásra került Soproni Állami Gazdaság utódszervezetként a megfelelő termelő-, feldolgozó- és tárolókapacitás biztosításával a lehetőséget megteremteni – a saját termelésű szőlőn túl – a pincével nem rendelkező szőlősgazdák és a szőlőtermelő szakcsoportok tagjainak szőlőfelvásárlásával, feldolgozásával valóban mint a Soproni Állami Gazdaság utódszervezete a jövőt illetően eredeti funkcióját megtartva továbbra is a Soproni Borvidék érdekeit szolgálja.

A VINEX Borászati GMK 1989-ben alakult 3 fővel a Soproni Állami Gazdaság vezető dolgozóból. A vállalkozás elsősorban szőlőtermeléssel, felvásárlással, borkészítéssel és értékesítéssel foglalkozik. Tevékenysége ideje alatt a borvidéken meghatározó szerephez jutottak, hiszen több száz egyéni kistermelővel állnak szerződéses kapcsolatban.

Évente átlagosan közel 1000 tonna szőlő dolgoznak fel, jelentős átmenő készletet sikerült tartalékolniuk és export tevékenységet is folytatnak.

Ezen két cég fő tevékenységét azért mutattuk be részletesebben, mert meghatározó tevékenységet fejtettek és fejtenek ki a Soproni Történelmi Borvidék hírnevének megtartásáért és fejlesztésért, melyet ma is folytatnak, a többi azóta megalakult kisebb borászati társaságokkal és egyéni termelőkkel.

A felszámoló a vagyontárgyak értékesítésénél figyelembe vette a hitelezői érdekek elsőbbségét, valamint azt, hogy a különböző vagyonelemek eladásánál működőképességű egységek legyenek, mellyel magasabb árbevételt sikerült elérni.

Végül is a felszámolás zárómérlege szerint a hitelezők 78 %-a nyert kielégítést a Csődtörvény sorrendje alapján.

A felszámolás végrehajtásával és az 1997. március 31-i „Zárójelentés a Soproni Állami Gazdaság felszámolásáról” című beszámolóval végződött a Soproni Állami Gazdaság, mint vállalat tevékenysége és vált a Sopron és környéke mezőgazdaságának, valamint a Soproni Borvidék történetévé, mely a körülmények miatt szintén olyan történelmi szükségyszerűség volt, mint 1951. január 1-i megalakulása.

Benet: Talán összegezzük a Soproni Állami Gazdaság több évtizedes történetének tanulságait. A Soproni Állami Gazdaság hosszú, eredményes gazdálkodás után tevékenységét jogutód nélkül 1995. novemberében beszüntette, ezzel az ország többi Állami Gazdaságának sorsára jutott. A végeredményhez három fő tényező vezetett. Ezek:

1./ Közvetlen a rendszerváltást megelőző évben (1987) tetemes tavaszi fagykár érte a szőlőültetvényeket, ami egy „nehéz” gazdasági évet helyezett kilátásba. Ekkor a gazdasági politikai szervezet (az MSZMP) pánikba esett és egyes vezető szakemberek személycseréjével kívánta a várható kismértékű veszteséget megelőzni. A politikai döntés balul sült el, mert az idegenből „importált” igazgató-helyettes hamarosan átvette az igazgatói posztot és sorozatos hibás döntéseivel (meg nem alapozott beruházások, ingatlanspekulációk, fedezet nélküli hitelfelvétel stb.) csillagászati összegű adósságba kergette a gazdaságot. Tehette, mert az időközben bekövetkezett rendszerváltás okozta kaotikus állapotok semmiféle kontrollt nem biztosítottak, ami lefékezte volna a 4-5 évig tartó esztelen költségek. Az adósságspirál következtében a termelés fokozatosan visszafejlődött, az árbevételt biztosító termelést nem volt miből finanszírozni.

2./ Időközben, a rendszerváltás sodrásában elsorvadtak a Szovjetunióval évtizedeken keresztül fennálló kereskedelmi kapcsolatok. Ezzel a gazdaság is elvesztette a fő export piacát, így a megtermelt és rendelkezésre álló borkészletét nem tudta értékesíteni.

3./ A kárpótlási törvényt 1993-94 években hajtották végre a gazdaságban. Ennek következtében a Soproni Állami Gazdaság értékes földterületét veszítette el, így a mezőgazdasági termelés legfőbb termelőeszköz feltétele megszűnt, a felszámolás az ország többi állami gazdaságaihoz hasonlóan bekövetkezett.

Az okokat elemezve látjuk, hogy mindhárom ok előidézésében a főszerep a politikának jutott. A hibás politikai döntések sorozata vezetett addig, hogy a magyar mezőgazdaság korábbi előkelő nemzetközi pozíciójából sereghajtóvá vált.

Időközben a Soproni Történelmi Borvidék másik vezető szőlős, boros gazdasága a Dózsa Termelőszövetkezet – hasonló okok miatt – ugyancsak tönkrement, minek következtében **Sopron városkörnyéki mezőgazdasági művelésre és szőlőtermelésre alkalmas kitűnő minőségű termőföldjeinek kb. 25-30 %-a - minden káros következményével együtt - műveletlen.**

„Kiút a múltból” vizsgálata már meghaladja a dolgozat kereteit, ezért a jövő elemzésére nem vállalkozunk. Említésre érdemes azonban, hogy az Állami Gazdaság és TSZ romjain kibontakozóban van néhány új mezőgazdasági vállalkozás – elsősorban szőlő, bors gazdaság – akik szakmaszeretetből, hivatástudatból nagyon keserves munkával az ágazatból próbálnak megélni. Reménykedünk abban, hogy példájukat egyre többen követik és hosszú évtizedek szorgalmával újra megvalósul a Soproni Borvidéken a virágzó mezőgazdaság.

Reménykedünk abban is, hogy a létrejövő új és eredményes termelésszerkezetbe már nem szól bele a politika, ismét szétzilálva hosszú évtizedek megfeszített munkájának eredményét.

A föld nem válik újra a politika „játékszerévé” mint a történelem folyamán már annyiszor.